

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2020, c. 6, s. 2: 611-655

Kur'ân'ı Anlamaya Dair About Understanding the Qur'an

Musa BİLGİZ

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri
Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı.
Professor, Ataturk University, Faculty of Theology, Department of Tafsir.
Erzurum, Turkey
bilgiz@atauni.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2194-9592

DOI: 10.47424/tasavvur.671688

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07 Ocak / January 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Temmuz / July 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Bilgiz, Musa. "Kur'ân'ı Anlamaya Dair". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2020): 611-655.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.
CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İlahî vahyin son halkası olan Kur'ân, şirk, küfür, nifak ve zulmün her tür-lüsünden insanlığı kurtarmak için gönderilmiştir. Kur'ân, kendini yeni bir medeniyet tasavvuru olarak insanlığa takdim etmiştir. Bunun için kendisine inananların, onu okuma, anlama ve hayatlarına taşımada rehber olmasını istemektedir. Müslümanlar, Kur'ân'ı sadece telaffuz ederek onun istediği bu rehberliği tam anlamıyla yerine getirmiş olamazlar. Müslümanlar, hem elle-rinde bulunan Kur'ân âyetlerinden ve hem de çevrelerinde yer alan ve her gün yüz yüze kaldıkları kâinattaki âyetleri tefekkür etmek durumundadırlar. Hiç kuşkusuz bugünkü Kur'ân eğitimi yöntemiyle, Kur'ân'ın istediği medeni-yet seviyesini ve mü'min kişilikleri oluşturmamız pek mümkün görünme-mektedir. Bu makalede Kur'ân'la olan ilişkilerimizin nasıl olması gerektiği ve toplumsal anlamda değişim ve dönüşümün esasları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Düşünme, Anlama.

Abstract

The Qur'an, the last link of the divine revelations, has been revealed to rescue the humanity from any kind of polytheism, blasphemy, discord and persecution. The Qur'an has presented itself to the humanity as a new civilisation thought concept. Therefore, the Qur'an desires its believers to recite, understand and embrace it as a guide for their lives. Muslims cannot perform this guidance by only pronouncing it. Muslims have to contemplate both the Qur'anic verses in their hands and the signs in the universe around them and they face every day. No doubt it is not possible for us to create the civilisation level and faithful personalities which the Qur'an desires by today's the Qur'an teaching method. In this article, it has been tried to present both how our relationships with the Qur'an should be and the basis of change and transformation on the social meaning.

Keywords: The Qur'an, Commentary, Thinking, Understanding.

Giriş

Kur'ân, Cenab-ı Hakk'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.) aracılığıyla insanlığa son kez seslenişidir. Hiç şüphesiz ki Kur'ân'da genelde bütün insanlığı, özelden ise Müslümanları ilgilendiren emir, yasak, olay, hikmet ve ibretler mevcuttur.

Bunların iyi anlaşılması ve hayata taşınması, bütün insanlık âlemi için bir rahmet, huzur ve yegâne kurtuluş sebebidir. Kur'ân, dünyaya gönderilmiş bir kitap olmakla birlikte hem dünyanın hem de ahiret hayatının temel rehberidir. O, hayatı bütün boyutlarıyla düzenlemek, anlamlı ve yaşanabilir kılmak için indirilmiştir. Ondaki bütün emir ve yasaklar, bu dünya hayatı ile ilgilidir. Buna ilave olarak ahiretin mana, maksat ve muhtevası hakkında da gerekli bilgileri vermektedir.

Müslümanlar, 1400 yılı aşkın bir süreden beri Kur'ân'a bağlılıklarını ifade etmekte, ona inanmakta ve onu okuyup yaşamakta olduklarını söylemektedirler. Onların bu tasavvurları, acaba Kur'ân'la ne ölçüde uyumaktadır? Bunun için kendimize şu soruların cevapları aranmalıdır: Niyetlerimiz, düşüncelerimiz, söz ve davranışlarımız, ferdi ve ailevî hayatımız, iş ve sosyal münasebetlerimiz Kur'ân'la ne kadar uyumlu? Bir başka ifadeyle Kur'ân, düşüncelerimizin, davranışlarımızın, muamelelerimizin ve hayatımızın neresinde yer almaktadır? Biz Kur'ân'la ne kadar bir iletişim ve etkileşim içerisindeyiz? Kur'ân bir Müslümanın düşünce ve yaşayış hayatında, nasıl bir etki icra eder veya etmelidir? Bu çalışma, ayetlerden hareketle Kur'an'ın bazı niteliklerini konu edinerek, Kur'ân tasavvurumuzun doğru oluşması için kısmen de olsa bir katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1. Kur'ân'ın Gönderiliş Gayesi

Kur'ân'ın gönderiliş gayelerinin en önemlilerinden biri, bu kâinatın yaratılmasının sebep ve hikmetini teşkil eden Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmektir.¹ Kur'ân, manevî bunalımlar, ahlâkî çöküntüler ve sosyal sıkıntılar içinde şaşırıp bocalayan insanoğlu için her zaman ve mekânda kurtuluş reçetesidir.² Kur'ân, insanlığı, küfrün, zulmün, ahlâksızlığın, adaletsizlik ve merhametsizliğin buhran ve karanlıklarından, ahlâkî erdemlerin, merhametin, güvenin, vefanın, adaletin, sevgi ve saygının güzelliklerine çıkarmak için gönderilmiştir.³ Kur'ân, insana sorumluluklarını öğreten, onu güzele ve doğruya yönlendiren ibret, uyarı ve tavsiyeler bütünüdür. Kur'ân, baştan sona

¹ İbrahim 14/52; el-Hadid 57/9; et-Talak 65/10

² İbrâhim 14/1.

³ el-Mâide 5/15-16

kadar, insanın Rabbine, kendisine, diğer insanlara ve tabiata karşı sorumluluklarını anlatan hitaplarla doludur.

Son kitabın ve son peygamberin gönderiliş amaçlarından biri de daha önceki kitap sahipleri arasında sonradan meydana gelen ihtilaflara son vermektir. Geçmiş toplumların en büyük sapma nedeni, tevhidten uzaklaşarak şirke düşmeleridir. Kur'ân, zamanla doğru gibi telakki edilen itikadî, amelî ve ahlâkî sapmaları düzeltmek için gelmiştir.⁴ Kur'ân, bütün ırkçılık, fırkacılık ve ayrımcılıklara son vermek ve insanlığı tek bir yola, tarih boyunca aynı kalan gerçeğin yoluna, bütün peygamberlerin insanlığı davet ettiği yola iletmeyi hedefler.⁵

Kur'ân öğretisinin temel prensibi, Allah'ın bütün elçilerini kabul etmek, temelde aynı olan öğretilerini tasdik etmek ve onlar tarafından gösterilen yola itaat etmektir.⁶ Bütün peygamberler, insanların hayatlarına değişmeyen imanı ve ahlaki ölçüleri egemen kılmak için gönderilmiştir. Bunun amacı şudur: İnsanlar, olayları ve kişileri değerlendirirken kişisel arzu, şahsî veya grupsal çıkarlara göre değil, ilahî ölçülere göre temellendirsinler. Peygamberler, getirdikleri değişmez ilke ve ölçülerle, hiç kimseye ayrıcalık tanımaz, hiç kimsenin hakkını yemeye de asla müsaade etmezler. Çünkü onlar herkes için aynı ilahî kaynaklı *hak terazisini* kullanırlar. Bitmez tükenmez kişisel arzu, ihtiras, kıskançlık ve bencilliklerin savaşında, insanları sosyal bunalımlardan koruyabilecek tek güvence, yüce Allah'ın peygamberlere indirdiği değişmez ölçülerdir. Bu ölçülerin temel niteliği, merhamet ve adaletin hakkıyla uygulanması ve her türlü kayırmacılıktan uzak durmaktır. Bu değişmez ölçü ve ilkeler olmadan, zalim de mazlum da adaleti bulamaz, vicdanlar huzura kavuşamaz.⁷

İslâm'ı din olarak benimseyen her Müslüman için en temel başvuru kitabı Kur'ân'dır. Müslüman, dünya ve ahiret saadetini temin edecek hayat prensiplerini, Kur'ân'dan öğrenmelidir. Nelere inanması, neleri reddetmesi gerektiğini; nelerin iyi, güzel ve helâl, nelerin kötü, çirkin ve haram olduğunu öncelikle ondan öğrenmelidir. Müslüman, kalbini ve nefsinin kötü duygularını onunla

⁴ en-Nahl 16/64.

⁵ en-Nisâ 4/163-164; eş-Şûrâ 42/13.

⁶ Âl-i İmrân 3/84.

⁷ el-Hadid 57/25.

arındıracak, Allah'a teslimiyetini onunla pekiştirecek, iman ve heyecanını onunla tazeleyecek, onunla artıracaktır.⁸ Mü'min, Allah'ın rızasını kazanmak için nasıl davranması gerektiğine ilişkin temel ilke ve prensipleri Kur'ân'da aramalıdır.

Bugün insanlık, beşerî ideoloji ve menfaat çatışmalarından kaynaklanan ihtilaf ve huzursuzluklar içerisinde kıvranmaktadır. Hâlbuki Kur'ân, insanlığa hayat verecek bir yaşam tarzını anlama ve uygulamaya davet etmektedir: *"Ey iman edenler! Hayat verecek hakikatlere sizi çağırdığı zaman, Allah'a ve Resûlü'ne uyun..."*⁹ Kuşkusuz Kur'ân, insanları, kalplere ve akıllara hayat veren, cehalet ve hurafelerden arındıran, Allah'tan başkasına kul olmaktan, kulların ya da ihtirasların esiri olmaktan kurtaran bir yaşam tarzına çağırılmaktadır. Bu anlayışın egemen olduğu yerde, bir ırkın başka bir ırka tahakkümü mümkün değildir. Bütün insanlar, Allah tarafından belirlenmiş dinin gölgesinde özgür ve eşit bir şekilde hayatlarını sürdürürler. Âyette yer alan *"Sizi ihya edecek/size hayat verecek"* ifadesi, iman, İslam, hak ve Kur'an¹⁰ manalarına gelmektedir. Çünkü Kur'an ve onun hükümleri, insanı dirilten, yeniden hayat veren, sorumsuzluk ve şuursuzluk halinden çıkarıp, insanlığın aday olduğu hür, mutlu bir hayata kavuşturacak ilim ve yaşantı demektir.¹¹ Zaten Hz. Peygamber (s.a.v.) de buna davet için gönderilmiştir.

Kur'ân, İslâm ümmetinin birliğini sağlamak için indirilmiştir. Yüce Rab-bimiz, her hâl ve şartta, insanlığın, dünya ve ahirette yegâne kurtuluş vesilesi olan *Allah'ın ipi* Kur'ân'a hep birlikte sarılmamızı, onun prensiplerinin dışına çıkmamamızı ve gruplara bölünmememizi emretmektedir: *"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sınıksız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini*

⁸ et-Tevbe 9/124; en-Nahl 16/102.

⁹ el-Enfâl 8/24.

¹⁰ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camii'l-beyan an te'vili ayi'l-Kur'ân*, (Kahire: Daru'l-Maarif, 1119), XIII/465

¹¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Kitapevi, 1971), IV/2386

böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”¹² Bu âyette, konu edilen Allah'ın ipi ifadesinden kastedilen Kur'ân'dır.¹³ Allah'ın ipi konumundaki Kur'ân'a sarılan, onun prensiplerini içtenlikle uygulayanlar, sapıklıktan çıkıp düşmanlık ve ihtilaf ateşinden kurtulurlar. Hz. Muhammed (s.a.v.), Kur'ân ile birbirlerine karşı şefkatli ama düşmanlarına karşı cesur ve adaletli bir toplum kurmuştu. Kur'ân, her zaman böyle bir toplumun inşa edilmesini sağlamaya yeterlidir. Yine bu âyette, din kardeşliğinin, soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğu belirtilmektedir. Söz konusu âyette yer alan “*Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı yapışın*” ifadesi, Müslümanların Kur'ân'a en büyük önemi vermeleri, onun ilkelerini yaymak için güçlerinin sonuna kadar çabalayıp, ona hizmette işbirliği yapmaları gerektiği anlamına gelir. Müslümanlar, bu ipe tutunmayı gevşetip onun ana prensiplerinden uzaklaştıkları anda bölücülük belâsına maruz kalacaklardır. Tıpkı önceki toplumlar gibi bölümlere ve alt-bölümlere ayrılmış olacaklardır. Bunun bir sonucu olarak, bu dünyada da, ahirette de perişan olacaklardır. Tarihî kinlerin, kabileci arzuların, şahsî menfaatlerin, ırkçı inanç ve davranışların sonu, parçalanıp yok olmaktan başka ne olabilir! Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) de Kur'ân'ı, “*Allah'ın gökyüzünden yeryüzüne sarkıtılmış ipidir...*” diye tarif etmiştir.¹⁴ Allah'ın ipi olan Kur'ân'a hep birlikte ve sımsıkı sarılmadığımız, onu indiriliş gayesinin dışında kullandığımız, sadece lafzını ezberleyip mânasını tamamen ihmal ettiğimiz ve böylece hayatımızdan uzaklaştırdığımız içindir ki İslam coğrafyası, insan onuruna saygısızlıkta utanç duyulacak hale getirilmiştir.

Kur'ân, Allah'ın insanlar için belirlediği hayat tarzıdır. O, mü'minlerin Allah'la ilişkilerini sağlam tutar ve aynı zamanda onları birbirlerine bağlayıp, bir toplum halinde birleştirir. Kur'ân'ın belirttiği bu durum, herhangi bir cemaat olmayı değil topyekûn bir ümmet olmayı gerektirmektedir. Müslümanların tek ümmet şuurunu kazanmış topyekûn bir vücut olması gerekir. Müslüman, İslâm ümmetinin ve kardeşliğinin menfaatini, her türlü soy, ırk ve

¹² Âl-i İmrân 3/103.

¹³ Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatu Ehli's-Sunne*. (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426), II/444; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), “Fedâilü'l-Kur'ân”, 25.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel* (Kahire: Müessesetu Kurtuba, ts.), III/14, 17; Ebu'l-Fida İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim* (Riyad: Daru Tayyibe, 1420), II/ 73.

kabile anlayışının üstünde görmesi gereken kişidir. Kur'ân'ın temel gayelerinden biri de, yeryüzünde adaletli bir düzen oluşturarak insanlığın temel haklarını ve değerlerini korumaktır. Bunun için iyiliği emredip uygulamak, kötülüğü de ortadan kaldırmak Müslüman toplumların esas görevidir.¹⁵

Kur'ân'ın bildirdiği ilkeler, bütün insanlık için ortaya konulmuş evrensel mesajlardır. Müslümanların yapması gereken iş, Kur'ân'ın ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) rehberliğini örnek alarak bu ilkeler doğrultusunda yeni bir medeniyet oluşturmanın mücadelesini vermektir. Çünkü Kur'ân'ın temel amaçlarından biri de insanlık için örnek fert ve toplum oluşturmaktır.¹⁶ Kur'ân mesajlarının tümü, insanın, Allah'ın ve bütün varlıkların hukukunu gözeterek faziletli bir hayatı tercih etmesine yöneliktir. Bir başka ifadeyle Kur'ân, insanın iman, ibadet ve muamelât olarak tatbik etmesi gereken değerlerin, sosyal hayata da yansıtılmasını yani ahlâkî erdemlere dönüştürülmesini ister. Mü'minlerin, hakîkate şahitlik eden güzel örnekler ve âdil şahitler olmalarının anlamı, her türlü aşırılıklardan uzak, vahye dayalı, dengeli, uyumlu, âdil, iyiliksever ve orta yolu izleyen bir ümmet olması demektir.¹⁷

2. Kur'ân'a İnanmak

Kur'ân'a saygının ilk şartı ona inanmaktır. Kur'ân'a inanmak, her şeyden önce onun Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) indirildiğini¹⁸, onda hiçbir şüphe, noksanlık, yanlışlık, çelişki ve tutarsızlığın bulunmadığını kabul etmektir.¹⁹ Kur'ân'a iman, onun bildirdiği haber, olay, varlık, emir ve yasakların doğru olduğunu benimsemektir. Kur'ân'a iman, onun bir kısım âyetlerini kabul bir kısmını inkâr etmemek yani tümünü kabul etmektir. Çünkü Kur'ân'ın bir âyetini inkâr etmek, hepsini inkâr etmek gibidir: "...Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka nedir? Kıyamet gününde de (onlar) azabın en şiddetlisine itilirler..."²⁰ Kur'ân'a iman, onun ilahî koruma

¹⁵ Âl-i İmrân 3/104, 110; el-Hâc 22/41.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/104.

¹⁷ el-Bakara 2/143.

¹⁸ el-Bakara 2/97.

¹⁹ el-Bakara 2/2; el-Kehf 18/1.

²⁰ el-Bakara 2/85.

altında olduğunu²¹, önceki ilahî kitapların asıllarının da Allah tarafından gönderildiğini²² tasdik etmektir. Kur'ân'a iman, onun bütün insanlık âlemine gönderildiğini,²³ en sağlam ve en doğru yola götürdüğünü,²⁴ tâbi olunması gereken ilahî bir kanun olduğunu samimiyetle benimsemektir.²⁵

Kur'ân'a inanmak, onun şiiir,²⁶ peygamber sözü,²⁷ kâhin sözü²⁸ ve şeytan sözü olmadığını kabul etmektir.²⁹ Kur'ân'a iman, hiçbir sözün, etkinlik bakımından Yüce Allah'ın Kur'ân'daki sözlerinin düzeyine erişemeyeceğini, hiçbir gerçeğin, Allah'ın sunduğu gerçekliğin kesinliğine ulaşamayacağını kabul etmektir: *"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir ki, gerçeğin ta kendisi olarak biz onları sana okuyup beyan ediyoruz. Allah'a ve O'nun âyetlerine inanmadıktan sonra, onlar acaba daha hangi söze inanacaklar?"*³⁰ Kur'ân'a iman, onun düşünce dünyasına girmek ve kendi kişiliğinin her alanını, yeniden onunla inşa etmektir.

*"Kur'ân, geçmişte de gelecekte de hiçbir bâtilin/yanlışlığın kendisine karışmadığı bir kitaptır."*³¹ Bu âyet, Kur'ân'ın hiçbir şekilde değiştirilemeyeceği, bozulamayacağı, eksiltilemeyeceği, artırılmayacağı mesajını vermektedir. Geçmişte ilahi kitapların asılları onu tasdik ettiği gibi gelecekte de hiçbir kitap veya güç onu geçersiz kılamayacaktır.³² Dolayısıyla Kur'an'ın hiçbir âyeti anlamsız ve geçersiz sayılarak devre dışı bırakılamaz. O, her zaman Allah'ın (c.c.) koruması altındadır. Kur'ân'ın içindekiler, hiçbir şekilde iptal edilemeyecek derecede doğru ve sağlamdır. Ona karşı yapılan asılsız itham, şamata ve inkâr, onun gerçek delil ve sağlamlığına hiçbir eksiklik veremez. Kur'ân'a inananlar, onu okuyup, hükümlerine uymakla yükümlüdürler. Nitekim Kur'ân'da mü'minler hakkında, *"Aralarında hüküm vermek için Allah'a (Kur'ân'a) ve*

²¹ el-Hicr 15/9.

²² el-Bakara 2/4, 136.

²³ İbrahim 14/52.

²⁴ el-İsrâ 17/9; el-Cin 72/2.

²⁵ en-Nisâ 4/105; el-Mâide 5/48; el-En'âm 6/115; el-A'râf 7/3.

²⁶ Yâsin 36/69; el-Hâkka 69/41.

²⁷ el-Hâkka 69/40, 44-47.

²⁸ el-Hâkka 69/42.

²⁹ et-Tekvîr 81/25-26.

³⁰ el-Câsiye 45/6.

³¹ el-Fussilet 41/42.

³² Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, (Beirut: Daru İhyai't-Turas, 1423), III/745

Resûlüne davet edildiklerinde, mü'minlerin söyleyeceği söz ancak, "işittik ve iman ettik" demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir"³³ buyrulmaktadır. Gerçek iman, kalbe yerleşince, etkisi anında davranışlara yansır. Çünkü mü'minlerin sözleri, hareketlerini; hareketleri de sözlerini doğrular. İman; ruhun şekillenmesi, kalbin olumlu bir özellik kazanmasıdır. Ve iman, inanılan değerlerin pratik olarak hayata yansıtılmasıdır.

Yine imanı zayıf olanlar ve münafıklar içinse; "Aralarında hüküm vermesi için Allah'a (Kur'ân'a) ve peygambere çağırıldıkları zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup yüz çevirmektedir. Ama gerçek (verilen hüküm) kendi lehlerinde ise, boyun eğerek ona gelirler"³⁴ buyrulur. Bu âyet, imanın sözden ibaret olmadığını bildirmektedir. Yalnız dilden Allah'a ve Resûlü'ne iman ettim demekle hakikaten mü'min olunmaz. Bununla beraber samimiyetle, kalpten inanmalı, sadakatle sebat etmeli ve davranışlarıyla da bu imanını ispatlamalıdır. Bunu ispat edecek delillerden birisi de hakkına razı olmak ve bir ihtilaf halinde Allah ve Resûlü'nün hükmünü kabul ve itaat etmektir.³⁵ Hâlbuki Müslümanız diyenler içinde bile öyleleri vardır ki, imanları sadece dillerindedir. Bunlar mü'min değil, münafıktır. Haklarına razı olmazlar, bir kısmı sözünde durmaz, dönüverirler³⁶: "Onlar Allah'ın indirdiği buyruklarını beğenmediler. Allah da onların bütün iyi ve güzel işlerini boşa çıkardı."³⁷ Çünkü Kur'ân hükümlerini beğenmemek, ona yönelmeyi çirkin görmek, kişiyi imanın dışına çıkarır. Kur'ân'a inanmak, onun emir ve yasaklarını hiç şüphesiz kabul ederek ona tâbi olmaktır. Helâlini helâl sayarak, haramını da haram kabul etmenin ötesinde onun içerdiği hükümlerle de amel etmektir.

Hiz. Peygamber'den (s.a.v.) ve Kur'ân'dan haberdâr olan bütün insanların, Allah'ın gönderdiği son peygambere ve son Kitab'a iman etmesi zorunludur. Hiz. Peygamber (s.a.v.) bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: "Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bu ümmetten bir Yahudi veya Hristiyan beni işitir, sonra da benim kendisiyle gönderildiğim (vahy)e iman etmeden

³³ en-Nûr 24/51.

³⁴ en-Nûr 24/48-49.

³⁵ en-Nisâ 4/59

³⁶ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/3531

³⁷ Muhammed 47/9.

ölürse mutlaka ateş ehlinden olur."³⁸ Kur'ân'a inanarak yapılan davranışlar, onunla anlamlı ve değerli hale gelir. Kur'ân'a inanmaksızın yapılan amellerin dünyada ve insanların yanında bir değeri ve kazanımı belki olabilir, ama ahirette Allah katında bir değeri olmayacaktır. Çünkü inkârcıların tüm amellerinin boşa gideceğini bizzat Kur'ân beyan etmektedir.³⁹

Kur'ân'a iman, daha önce indirilmiş kitapların asıllarına yani tahrif edilmeden önceki hallerine de inanmaktır. Çünkü tüm kitapların kaynağı birdir, temelleri aynıdır. Bütün kitaplara inanmak, bütün kitapların aslında tek bir kitap olduğu gerçeğini kabul etmektir. Bu da Müslümanların ayırıcı bir özelliğidir: "Ey iman edenler! Allah'a, Resûlü'ne, gerek Resûlü'ne indirdiği, gerek daha önce indirdiği kitaplara iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve âhiret gününü inkâr ederse hakikatten iyice uzaklaşmış, sapıklığın en koyusuna dalmış olur."⁴⁰ Bu âyete, "Ey iman edenler" diye başladıktan sonra tekrar onun peşi sıra yine "iman ediniz" ifadesinin getirilmiş olmasının birkaç anlamı vardır: a. Bildirilen iman esaslarına, ciddi olarak yani iyice, iman ediniz. Çünkü iman, sadece "iman ettik" diyerek geçirilecek bir mesele veya sıradan bir sözden ibaret değildir. b. İmanınızda sebat ediniz. Basit çıkarlar peşinde koşarak imanınızı tehlikeye atmayınız. c. İman ettik diyerek kalmayınız tekrar tekrar dönüp bakınız ki gerçekten iman dairesinin içinde misiniz, yoksa dışına da çıkıyor musunuz? Yani zaman zaman kendinizi Allah'ın kitabına göre sınavınız. Kısaca kitapta bulunan her şeyi kabullenerek ve tam bir mü'min olarak iman ediniz.⁴¹

3. Kur'ân'ı Dinlemek

Kur'ân, kendisinin dikkatle dinlenilmesini istemektedir. Yüce Rabbimiz, "Kur'ân okunduğunda hemen ona kulak verin, susup dinleyin ki merhamete nail olasınız"⁴² buyurarak onu dinlemenin bir iman ve saygı konusu olduğunu bildirmektedir. Bu âyette genel bir hüküm söz konusudur. Bu hüküm, Kur'ân'ın okunduğu her yerde onu dikkatle ve sessizce dinlemek, bu sözün yüceliğine

³⁸ Müslim b. Haccac, *Sahihu Müslim* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.), "İman", 240.

³⁹ Âl-i İmrân 3/116-117; en-Nûr 24/39-40. Ayrıca bk. Musa Bilgiz, "Kur'ân'da Amellerin Değer Yönünden Mukayesesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20, (2003), 129-158

⁴⁰ en-Nisâ 4/136.

⁴¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, II/434.

⁴² el-A'râf 7/204.

ve onu indiren Allah'ın şanına en uygun hareket tarzıdır!⁴³ Kur'ân'ın okunduğu, insanların onu dikkatle ve sessizce dinlediği her yerde, onu anlamaya çalışmak, kendisinden etkilenmek ve direktiflerini kabul etmek gerekir. Çünkü öyle zamanlar olur ki, dikkatlice ve sessizce bir tek âyete kulak vermek, insanın vicdanında gerçekten ilginç etkilenmelere ve huzura vesile olabilir. Sadece bir telaffuz ve terennümden ibaret değil, bilerek, anlayarak ve düşünerek bu Kur'ân'a yönelmek, insanın kalbinde ve aklında son derece ileri boyutlara varan fikrî inkişaf, huzura kavuşturan detaylı bilgiler, canlılık ve hareket bahşeder. Başka hiçbir bilginin, deneyimin veya ruh eğitiminin kazandıramayacağı nitelikleri kazandırır!⁴⁴ Yukarıda geçen âyet, aynı zamanda beynin, göz, kulak ve gönlün iradeli olarak birlikte kullanılması, sözün özünün kavranması anlamını da taşımaktadır.

Kur'ân'ın mesajından haberdar olduğu, onu anlayıp kavradığı halde ona aldırmayan, ona itaat etmeyen kim olursa olsun gerçek anlamda onu işitmemiş demektir: *“Ey iman edenler, Allah'a ve O'nun Elçisine karşı duyarlık, bağlılık gösterin ve artık O'nun mesajını işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin. İtaat kulağıyla işitip dinlemedikleri halde, bir de yalandan “işittik!” diyenler gibi olmayın. Çünkü Allah katında yerde gezinen canlıların en kötüsü, o düşünmeyen sağır ve dilsizlerdir”*.⁴⁵ Bu nitelikteki kişiler, dilleriyle "işittik" diye iddia ederler, fakat hakkıyla dinlemiş ve anlamış değillerdir. Anlasalar bile anladıklarını uygulayıp, yerine getirmezler. Sanki hiç duymamış, işitmemiş gibi hareket ederler. İşte siz ey mü'minler, bunlar gibi olmayın. Zira Allah katında bütün canlıların en şerlisi, o sağırlar, o dilsizlerdir. O kulağı olduğu halde hakkı duymak istemeyen, o dili olduğu halde hakkı söylemeyen ve söylemek istemeyen sağır ve dilsizlerdir ki akıllanmazlar, akıllarını kullanmazlar. İşte bu hâl, en aşağılık canlıların hâlidir. Böylesine sağır, böylesine dilsiz, böylesine akılsız kimseler yok mu, işte onlar gerçekte gerek kendilerine ve gerekse başkalarına karşı şerhilerin en şerhisidirler. İnsan olarak yaratılmak, birçok canlılardan üstün olmanın ve ayrıcalık kazanmanın sebebidir. Fakat Allah'ın kendilerine ihsan

⁴³ Geniş bilgi için bkz. İlhami Günay, “Fâtiha, Fil-Nâs Arası Sürelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi”, *Usûl: İslam Araştırmaları*, 2012, sayı: 17, s. 7-38

⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Hasan Yılmaz, *Anlam ve Yorum Bağlamında Kur'ân'ın Anlaşılması* (Ankara: Gece Akademi Yay., 2019).

⁴⁵ el-Enfâl 8/20-22.

ettiği yetenekleri, hakkı anlamak için verilen bu güçleri böylesine işlevsiz kılanlarda, hayır namına hiç bir şey yoktur.⁴⁶

Bu âyetlerde dikkat edilmesi gereken ve vurgulanan husus, Allah'ı ve Resûlü'nü dinlemekten maksat, sadece kulağıyla duymak değil, onları anlamak, çağrılarına icabet etmek, emir ve yasaklarına uymaktır. Bir kişi, Allah'a ya da elçisine itaat etmiyorsa o, ya önemsemediği için onlara kulak verip iyice dinlememiş ya da inkârcıların yaptıkları gibi, duydukları hâlde kasıtlı olarak gereğini yapmamıştır. Çünkü gerçekten işitmek, inanmak ve dinlediklerinin gereğini yerine getirmekle mümkündür.⁴⁷ Bu âyetler, Kur'ân'ın mesajından haberdar olduğu, onu anlayıp kavradığı halde ona aldırmayan herkesle ilgilidir. O hâlde bize düşen sadece Kur'ân'ı dinlemekle yetinmeyip bu dinlemenin gereklerini de yerine getirmektir.

4. Kur'ân'ı Okumak

Kur'ân okumanın anlam ve değerine geçmeden önce okumayla ilgili telaffuz, kıraat, tertil ve tilâvet kavramları hakkında bilgi vermemiz uygun olacaktır. Bu kavramlardan kıraat ve tilâvet genellikle eş anlamlı gibi telakki edilmektedir. Oysa bu iki kelime bütünüyle eş anlamlı olmayıp aralarında farklar vardır.

4.1. Telaffuz:

Bir harf, kelime veya cümleyi manası olsun olmasın ağızdan dışarı atmak,⁴⁸ konuşmak, sözü ait olduğu dilin okuma özelliklerini dikkate alarak seslendirmektir. Bizim burada kastettiğimiz husus, manayı dikkate almadan kelimeleri ağızdan dışarı çıkarmaktır.

Her yazılı veya sözlü metnin bir lafzı bir de anlamı vardır. Kur'ân da lafız ve anlamlardan teşekkül etmiş bir kitaptır. Kur'ân, sadece lafızları telaffuz edilsin yani anlama gayesi olmadan sadece ağızdan dışarı atılsın veya dinlensin diye indirilmemiştir. Her şeyden önce Kur'ân'a saygı gösterilmelidir. Bu saygı sadece telaffuz etmekle yerine getirilemez. Çünkü Kur'ân, sadece lafız-

⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV/2383-2384.

⁴⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384), VII/354

⁴⁸ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn* (Kahire: Daru ve Mektebetü'l-Hilal: ts.), VIII/161.

larını dinlemekten hoşlandığımız, saygılı-saygısız her vesile ile boş vakitlerde bir gönül eğlencesine dönüştüreceğimiz bir kitap değildir. O yalnızca bir ses güzelliği olsun diye okunarak kıymeti düşürülen bir kitap veya ticaret eşyası gibi para karşılığında satılan nesne konumuna da düşürülmemelidir. Asıl ibadet, bu kutsal kitabın ruhunu, gayesini, getirdiği değerler, manasını ve yaşama bilincini insanımıza verme çabasında olmaktır.

Biz Müslümanlar, Kur'ân'a inandığımızı, onu okuduğumuzu, ona saygı gösterdiğimizi düşünüyoruz. En kutsal görev olarak onu telaffuz edip hatimler indiriyor, okuduğumuzdan hâsıl olan sevabı paylaşmak için ölülerimize gönderiyoruz. Her nesilde telaffuz edilsin diye kurslar açıyor, çocuklarımıza telaffuz ettirip ezberletiyoruz. Hatta gelin olmuş kızlarımızı evden çıkarırken ona Kur'ân hediye ediyoruz. Siyasilerimiz, halktan oy almak için nutuk atarken onu öpüyor ve başına koyuyor, güzel sesli hafızlarımız, değişik makamlarla evlerde, salonlarda, camilerde, mevlitlerde, düğünlerde, mezarlıklarda ve yarışmalarda telaffuz ediyor. Hattatlarımız kelimeleriyle değişik yazı stilleriyle değerli levhalar üzerine yazıyor ve müzehhipler kenarlarını süslüyor. Radyo ve televizyonlarımızda Kur'ân okutup onunla ilgili programlar yapıyoruz. Bütün bunlar yapılmasına yapılıyor ama toplum, Kur'ân'ın şekillendirmek istediği "Kur'ân toplumu" olmuyor? Bir başka ifadeyle bütün bu anlayış veya uygulamalar Kur'ân için yeterli mi? Kur'ân-ı Kerim, telaffuz ederek yani anlama ve yaşama endişesini taşımaksızın sadece yüzüne okunmak için gönderilmemiştir. Çünkü Kur'ân, bize, hayatın bütün alanlarına yönelik olarak sorumluluk yüklemektedir. Amacımızı sadece sevap kazanmaya yoğunlaştırmak, onun bize yüklediği sorumluluklarımızı gölgeler, hayatın dışına iter. Dolayısıyla Kur'ân okuduğumuzda elde edeceğimiz sevabın, onu anlama ve yaşama derecemizle irtibatlı olduğunu da unutmamak gerekir.

Müslümanlar, Kur'ân'ın hakkını uzun zamandır gereği gibi gözetmediler ve emanetini yerine getirmediler. Bu ihmalden ve yanlış bakıştan dolayı, medeniyet kervanından koştular ve geri kaldılar. Kur'ân, gönüllerimizdeki şirk, münafıklık, riya, kıskançlık, dünyaperestlik, aşağılık bir hayat yaşama, iftira atma, dalkavukluk, kul hakkı yeme, adaletsizlik, merhametsizlik, sevgisizlik, ırkçılık, haram yeme, yetim hakkına, kadın hukukuna saygısızlık, zillet ve meskenet içinde yaşama gibi toplumsal hastalıklarımıza niçin bir türlü şifa olmuyor? Kur'ân, insanları Allah'tan başkasına kulluk etmekten, bütün çeşit-

leriyle şirkten, cahiliye ahlâk ve davranışlarından, ezilmek ve sömürülmekten, yeryüzünde sürünmek ve ırzı çiğnenmekten ve her türlü perişanlıktan neden kurtarmıyor? Bütün bunların nedenlerinin başında, bu ümmetin artık Kur'ân'ı, üzerinde düşünmek, anlamak ve yaşamak için değil, başka sebeplerle okuması gelmektedir. Müslümanlar, Kur'ân'ın getirdiği rahmet, hidâyet, ahkâm ve ahlâkî erdemleri bir tarafa bırakarak, onlardan yüz çevirmiştir. Bugün Müslümanların içinde bulunduğu olumsuz durumun sebebi, Kur'ân'ı anlama ve yaşama konusunda sürüp gelen umursamazlık, Kur'ân'la olan iletişim kopukluğudur. Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm'e ne kadar yakın olmuşlarsa, hayırdan nasipleri, emniyet ve selâmetten payları ve insanlık içinde izzet ve efendilikleri de o kadar büyük olmuştur. Ama Kur'ân'dan uzaklaştıkları, hakkını vermedikleri ve önemini unuttukları oranda da hayırdan uzaklaşmış, sıkıntı ve zorlukları da o oranda artmıştır.

Kur'ân, istisnasız bütün insanlığı hidayete ulaştırmak için gönderilmiş bir kitap olmakla birlikte, o kendisini kabul eden mü'minlerin temel kitabıdır. Her Müslüman kitabını öğrenmek ve gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bunun için zaman ayırmak ve emek vermek herkesin elindedir. Herkes yirmi dört saatin en az yarım saatini bunun için ayırabilir. Ergenlik çağına ulaşan kadın ve erkek her Müslümanın, Kur'ân'ı anlama ve yaşama gayreti içinde olması farzdır. Kur'ân telaffuzuna, tecvidine verilen önem, onu anlama, derinliğine düşünme ve yaşamaya verilmemektedir. Böylece Kur'ân'ı telaffuz etmek, en büyük saygı ve ibadet sayılmaktadır. Manasını anlamanın, onu derinliğine düşünmenin ve yaşamının en büyük ibadet olduğunu söylenmekte hatta anlaşılmayacağını ilan edenler bile bulunmaktadır. Bu yaklaşımların sonucunda Kur'ân, biz Müslümanlar için anlaşılmaz, erişilmez kutsal bir kitap olarak görülmeye başlandı. Bunun için onu ölümlere okunan mezar kitabı yaptık. Sipariş hatimlerden başlayıp hazır hatimlere kadar işi çıkırından çıkarttık. İşte Kur'ân'a böyle muamele ettiğimiz için Kur'ân da bizleri ıslah etmedi ve etmeyecek.

Çağdaş yazarımız Rasim Özdenören'in şu tespitlerine katılmamak mümkün değildir: "...Dokunulmaya kıyılmadığı için asıl işlevinin dışında bırakılmış olan şey, âtil, dahası çürümeye bırakılmış sayılır... Bu ülkede yaşayan bir kısım insanların hayatında dinin yeri de aynen "kendisine kıyılmadığı için" dokunulmadan bırakılan nesneye dönüştürülmüştür. Ona gösterilmesi gereken "saygı", onu hayatın dışında

tutmayı gerektiriyormuş gibi telakki edilmiştir. Kitab'a o kadar saygı ile yaklaşılmıştır ki o, daima başlar üstünde tutulduğu sanılırken, aslında hayatın dışına itilmiştir. Onu el altında bulundurmamak yerine, torba içlerinde muhafaza edip duvara asmak, onu hayatın dışına itmekle birdir. Kitab'ı torbasına koyup duvardaki çiviye asanın, sonra da onu asıldığı yerde unutanın, bu işi, dine ve Kitab'a duyduğu saygı yüzünden yaptığına kuşku yoktur. Kullanılmayan bir inancın, kullanılmayan bir itikadın yaşanan hayat içinde ölü bir nesneye dönüştürülmekten farklı bir yanı kalır mı? İnanan bir insan için, şerefesinde ezan okunmasına müsaade edilmeyen görkemli bir minare mi anlam taşır, yoksa üzerinde ezan okunabilen tenekeden bir minare mi?"⁴⁹ Aslında kutsallık, hayatın dışına itilmeyi değil, hayatın merkezinde yer almayı gerektirir. Kutsallık maskesi altında hayatın içinde yer alması gereken değerleri, hayatın dışına itenler, Allah'a, Kur'ân'a, Müslümanlara ve tüm insanlığa karşı ağır bir sorumluluğun ve vebalin altına girmişlerdir.

Kur'ân'ın anlamını bilmeden dolayısıyla da düşünmeden sadece telaffuz eden veya kültürel bir bilgi birikimi olsun diye okuyanlar ve okuduklarıyla da amel etmeyenler, bu Kur'ân'dan hangi uyarı ve öğüdü alacaklardır? Selef, Kur'ân'ın anlamını tefekkür etmeden sadece ezberlemekle yetinmenin bidat olduğunu söylemiştir.⁵⁰ Kur'ân, söylediklerini muhataplarına açıkça anlatan ve onları ısrarla düşünmeye sevk eden bir kitaptır. Fakat geleneksel ve yerleşik Kur'ân anlayışı, Kur'ân'ın bu anlaşılır olma ve kolaylık ilkelerini ortadan kaldırmış ve onun büyük bir kısmının anlaşılamayan bir kitap olduğunu dilendirmiştir. Küçük bir kısmı ise sadece belli kişiler tarafından anlaşılabileceğini savundular. Buna göre büyük kitlelerin Kur'ân'ın herhangi bir yerini anlamaları mümkün değildir. Onlara düşen görev şudur: Kur'ân'ı anlamak için değil, kelimelerini sadece telaffuz ederek "sevap almak" için okumalıdır, gerisi onları ilgilendirmez. Bu anlayışı savunanlara göre, insan kitlelerinin Kur'ân'dan nasibi veya onu okumanın anlamı, sadece kelimelerin Arapçasını telaffuz etmektir. Maalesef bu anlayış, İslâm toplumlarında öylesine yaygınlaştı ki bunun aksini iddia etmek yeni bir din anlayışı ortaya koymak olarak nitelendirildi. Hâlbuki Kur'ân, emir ve yasaklarına riâyet ederek hayatını dosdoğru yaşamayı isteyenler için bir uyarı ve öğüttür.⁵¹

⁴⁹ Rasim Özdenören, "Kutsal Bakımsız İnek", Yeni Şafak (02 Ağu 2001)

⁵⁰ Kettâni, Abdülhayy, *et-Teratibu'l-idariyye*, (Beirut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, ts), II/280.

⁵¹ el-Müddessir 74/54, 55.

İbn Abbas, kendisine, Kur'ân'ı bir gecede hatmedecek şekilde hızlıca okumanın hükmü hakkında şunları söyler: *"Bana bir tek surenin anlaşılabilir olarak okunması, bir gecede anlamadan Kur'ân'ın hatmedilmesinden daha sevimlidir. Ama illa da bir gecede hatmetmek istiyorsan, kulağın okuduğunu duysun, kalbin de ne dediğini anlasın."*⁵² Geçmişten günümüze kadar devam eden Kur'ân algısında ortaya çıkan en büyük problem, Kur'ân'ın anlaşılması ve uygulanması gereken bir hayat rehberi olarak görülmemesi, anlamı bilinmeden de olsa okunarak sevap elde edilmesi gereken bir kitap olarak algılanmasıdır. Basra valisi Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Hz. Ömer'e bir mektup göndererek Kur'ân'ı ezberlemeyle uğraşanların çokluğunu bildirir ve bunlara hazineye yardım edilmesini ister. Hz. Ömer, ona şu cevabı verir: *"Onları kendi halleriyle baş başa bırak. Korkarım ki insanlar, kendilerini Kur'ân'ı ezberleme işine kaptırır ve onu anlama işini ihmal ederler."*⁵³ Abdullah b. Ömer'den gelen şu rivâyet de oldukça dikkat çekicidir: *"Vaktiyle öyle bir hayat yaşadım ki, biz Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Kur'ân'ı hafızımıza nakşederek ve hayatımıza taşıyarak okurduk. Bu gün kalplerine iman tam olarak yerleşmeden önce ellerine Kur'ân verilmiş insanlar görüyorum. Onu başından sonuna kadar telaffuz ediyorlar; ama onda ne emrediliyor ne yasaklanıyor hiç haberleri bile yok."*⁵⁴

Anlamı bilinmeden en çok okunan aynı zamanda dünyada en çok basılan kitabın Kur'ân olduğu bir gerçektir. Bu kadar çok basılması ve telaffuz edilmesine rağmen, kitlelerin Kur'ân'ı anlama ve yaşamaya teşvik edilmemesi de ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. "Kur'ân okuma" deyince, hemen akla tecvidle okumanın gelmesi, anlamı üzerinde yoğunlaşma ve hayatımıza uygulamanın gelmemesi de oldukça düşündürücüdür. Kur'ân kurslarında, okullarda ve camilerde istisnaları olmakla birlikte genellikle uygulama da bu şekilde yapılmaktadır. Hâlbuki Kur'ân, sihir, bulmaca, şifreler ve gizemler kitabı değildir. O, ibret alınacak, ders çıkarılacak, bize istikamet tayin edecek bir kitaptır. Kur'ân, bunun için okunur, sadece telaffuz edilsin diye okunmaz. Çünkü Kur'ân, sadece lafzı için inmemiştir. Mana ve lafzı bir arada kitap olarak inmiştir. Bugünkü hatimcilik, telaffuzculuk, ses yarışmaları devam ederse, hiç birimiz dertlerimize çare bulamayız. Şüphesiz bugün çok faz-

⁵² Şemsuddin İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd* (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1994), I/328.

⁵³ el-Kettâni, *et-Teratibu'l-idariyye*, II/279.

⁵⁴ Said Havva, *el-Esas fi's-sünne* (Kahire: Daru's-Selâm, 1414), IV/1617.

la Kur'ân telaffuz ediliyor. Şekil olarak var ama manası nerede? Gırtlaktan kalbe geçen, davranışlara yansıyan bir şey var mı? Telaffuz ettiğimiz sesler, sadece telaffuz ettirilsin diye indirilmedi. Bu sözlerin anlattığı manalar, vicdanımıza ve hayatımızın her alanına yerleşsin diye indirildi. Tabir caizse lafızlar, karpuzun kabuğu, dışı gibidir. Manalar ve maksatlar ise içidir. Biz hep kabuğu yedik, içini yani manasını, maksadını, hikmetini, ibretini görmedik ve içimize sindiremedik.⁵⁵ O yüzden Kur'ân, bize bir gıda olmadı ve bu böyle binlerce yıl da devam etse bize gıda olmayacaktır. Aslında Kur'ân hatmi, sadece bir sayı tutturma ve sayfa devirme olayı değildir. Kur'ân hatmi, tedebür, tefekkür ve anlamaya dayalı bir Kur'ânî ibadet tarzıdır.

Bunu söylerken Kur'ân lafzını küçümsediğimiz düşünülmesin. Kur'ân lafzı da vahiydir. Elbette onun da bir değeri vardır, ama asıl olması gereken lafız ve mana ile birlikte Kur'ân'ın kavranmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Herkes kabiliyet ve imkânına göre Kur'ân'ın mana ve maksadından nasiplenmelidir. Kur'ân telaffuzundan başka hiçbir sermayesi olmayan, yaşı geçmiş, bu anlayışın dışına çıkma ihtimali bulunmayan ama bundan da kopmak istemeyenler buna devam edebilirler. Şüphesiz Allah onların da mükâfatlarını zayıf etmeyecektir. Hatta bir kimse hiç telaffuz edemese bile kapağını açarak veya açmadan "Bu Rabbim'in kitabıdır, bu ne güzel ve değerli bir kitaptır" diyecek olsa böylesi davranışının bile bir değeri vardır. Fakat bunlar Kur'ân'la irtibatın ilk aşaması hatta en alt seviyesi olarak düşünülecek amellerdir. Bu yaklaşım, imkân ve kabiliyeti olanlar için kesinlikle yeterli görülecek davranış değildir.

Salt telaffuz, hatim indirme, tecvid ve harflerin çıkış yerlerine verdiğimiz değer kadar, Kur'ân'ın temel inanç, ibadet ve ahlâkî değerlerini anlamış ve yaşamış olsaydık herhâlde İslâm Dünyası'nın durumu bundan çok daha farklı olurdu. Halkı sadece hatim indirmeye veya binbir hatimlere teşvik yerine, Kur'ân'ın insan, kadın ve çocuk haklarına verdiği değerleri, nezahet ve nezaketini, medeniyet tasavvurunu öne çıkarmalıyız. Kur'ân'ın bilgi, düşünme ve akıl yürütme, komşu, arkadaş ve hayvan haklarına verdiği değeri, adalet, merhamet, iffet, terbiye, temizlik, anne baba haklarına saygı, vefa duygusu, sözünde durma, emanete riâyet, muamele dürüstlüğü, samimiyet gibi erdem-

⁵⁵ Ruhi Özcan, *Vahiy Kültürü* (İstanbul: Ravza Yay., 1992), 47-48.

lerini gündemde tutup bunlara karşı toplumun yönelişini artıracak uygulama ve eğitimlerde bulunsaydık, hiç şüphesiz durum çok daha farklı olurdu. Binbir hatim geleneğinde egemen anlayış şudur: Biz ne kadar çok hatim okursak o kadar belâ ve musibetlerden uzaklaşmış oluruz. Hâlbuki gerçek böyle değildir. Kur'ân'ı, sadece telaffuz etmekle değil, ancak yaşamakla toplumsal musibetlerden kurtulmuş oluruz. İstatiksel olarak bakacak olursak, asırlardan beri süregelen uygulamayla aslında toplumsal felâketlerimiz azalmamış, aksine artmıştır. Örneğin; adam öldürme, hırsızlık, yalan, kul ve kamu hakkına saygısızlık, zina, içki, kumar gibi zararlı alışkanlıkların elli yıl öncesi ile günümüzdeki oranı arasında korkunç artışın olduğunu görürüz. Demek ki sadece Kur'ân telaffuzu veya hatimlerle kötülükler azalmıyor. Bunun çaresi, ahlâk, adalet, merhamet, samimiyet, dürüstlük gibi temel Kur'ânî değerlerin toplumda yerleşmesi ve yaşanması yolunda gayret göstermektir.

4.2. Kıraat

Kıraat, bir araya getirmek, toplamak, ulaştırmak, araştırmak, anlamak, bir şey üzerinde ayrıntılı düşünerek öğrenmek, bir şeye bakarak veya ezbere okumak anlamına gelmektedir. Bu tanıma göre kıraat, anlama ağırlıklı bir okumadır.⁵⁶ Hiç şüphesiz ne tür bir metin olursa olsun her şeyden önce okunan kelime ve cümlelerin anlaşılması kaçınılmazdır. Çünkü anlamadan okunan bir şey için, onu okudum ifadesi oldukça yetersiz kalır. Yani okuma ile anlama arasında yakın bir anlam ilişkisi vardır. Zira ne okuduğunu anlamayan, emir ve nehiylerin farkına varamaz ki, onunla amel etmiş olabilsin.

Kur'ân, sürekli bir mucize olmak üzere ve yavaş yavaş okunsun diye bölüm bölüm olarak ve hak ile indirilmiştir: *"Kur'ân'ı insanlara ağır ağır okuyasın diye bölümlere ayırdık ve gerektiğince bölüm bölüm indirdik."*⁵⁷ Yani hepsini birden değil, insanların her türlü ihtiyaç ve durumlarının gereğine uygun olmak üzere yavaş yavaş indirdik. Kur'ân'ın bölümler halinde inmiş olmasının hikmeti, ümmeti aşama aşama eğitmektir. İlk Müslüman kuşak, Kur'ân'ı bu şekilde anladı. Her bir emir veya yasağı, hayatta uygulanmak üzere verilmiş bir direktif olarak değerlendirdiler. Âyetin orijinal metninde yer alan kıraat kelimesi, anlama manasını ihtiva etmektedir. Çünkü ilk Müslümanlar, Kur'ân'ın

⁵⁶ Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412), 668-669.

⁵⁷ el-İsrâ 17/106.

sadece lafzını telaffuz edip geçmediler. Tam tersine onlar, Kur'ân'ı düşünerek, anlayarak okudular ve inanarak da uyguladılar. Onunla günlük hayatlarını, duygularını, vicdanlarını, yaşayışlarını, evlerini ve çalışmalarını şekillendirdiler. Onlar, Kur'ân'ı sadece yüzünden değil, gönüllerinden okuyarak hayatlarına devam ettiler. Ayrıca onlar nazil olan her âyeti, Yüce Allah'tan gelen bir mesaj anlayışıyla karşılıyor, hükmünü hayatta icra etmek için okuyor, öğrendiklerini de vazgeçemeyecekleri bir ilke olarak yaşıyorlardı. Böylece Kur'ân, onların daha önce bildiklerini ve yaptıklarını bir kenara iterek hayatlarını yeniden şekillendiren bir *hayat kitabı* oldu.

Kur'ân, Rabbimiz'den bize gelen bir kitap, bir mektup, bir talimatname-dir. Yani Allah, bu talimatları okuyup anlayalım ve onlarla amel edelim diye göndermişken, bizim kalkıp o kitabı hiç düşünmeden, anlamadan, onun emir ve yasaklarına hiç bakmadan sadece yazısına, yaprağına saygı göstermek, sözlerini müziğe uydurmak, onu anlamadan tekrar tekrar okumaktan ibaret kalırsa, biz bu kitaba karşı görevimizi yapmış olamayız. Bize yabancı dilde bir mektup gelse onu anlamak için ne yaparız? Hiç şüphesiz ki o dili bilen birine götürür okutturmaya çalışırız. Peki, varlık âleminin en mükemmel kitabının, anlaşılma çalışılan sıradan bir mektup kadar değeri yok mu? Kur'ân'ı anlama yolunda hiç çaba göstermemek, onu anlamaya gayret göstermemek onun hukukuna saygısızlık olmaz mı?

Hicri II. asrın önde gelen âlimlerinden Fudayl b. İyâz'ın şu sözü, asırlar öncesinden bir gerçeği dile getirmektedir: *"Kur'ân, anlaşılma üzere gönderilmiştir. Fakat biz Müslümanlar Kur'ân'ın kıraatını ibadet haline getirdik."*⁵⁸ Kur'ân'ı hakkıyla okumaktan gaye, onu tefekkür edip, ahkâmıyla amel ederek, müjdelerini umarak ve yasaklarından sakınarak okumaktır. Allah'a yemin olsun okumak, tefekkürsüz bir ezberleme ve harfler üzerinde zaman geçirmek değildir. Hasan-ı Basrî'nin dediği gibi: *"Sizden öncekiler bu Kur'ân'ı Rablerinden kendilerine gönderilmiş bir mektup olarak görüyor, geceleri onu tedebbür ederek üzerinde çalışıyor, gündüzleri de onun gereklerini yerine getiriyorlardı."*⁵⁹

Resûlullah, Müslümanların Kur'ân'la ilişkilerinde çok daha problemlili bir duruma da işaret buyurmaktadır: *"İçinizden öyle gruplar türeyecek ki, siz, onların*

⁵⁸ Hatib el- Bağdâdî, *İktidâu'l-İlmi el-'amel* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1404), 76.

⁵⁹ Abdullah Sirâcüddin, *Tilâvetü'l-Kur'âni'l-Mecîd* (Dimaşk: Daru'l-Felah, ts.), 76.

namazları yanında namazlarınızı, oruçları yanında oruçlarınızı, amelleri yanında amellerinizi basit ve küçük göreceksiniz. Onlar, Kur'ân'ı da okuyacaklardır. Fakat Kur'ân'ın feyzi onların boğazlarını geçmeyecek. Onlar okun yaydan çıktığı gibi din-den çıkacaklardır."⁶⁰

4.3. Tedris

Kıraatle yakın anlamlı kelimelerden biri de tedris yani ders verme, ders yapma kelimesidir. Ders, çokça okuyarak bir şeyin ezberlenmesini kolaylaştırmak, ezberlemek, okumak, mütalaa etmek, anlamak ve öğretmek⁶¹ gibi manalara gelmektedir: "Onların ardından, yerlerine geçip Kitab'a varis olan birtakım insanlar geldi ki, onlar, şu dünya hayatının menfaatini alıyorlar. "Biz nasıl olsa bağışlanacağız" diyorlar. Kendilerine, benzer bir menfaat gelse onu da alırlar. Peki, "Allah hakkında gerçekten başkasını, söylememeleri hususunda kendilerinden Kitab misakı alınmamış mıydı? Ve onun içindekini ders olarak öğrenmediler mi? Ahiret yurdu korunanlar için daha hayırlıdır. Düşünmüyor musunuz?"⁶² Onlar bu Kitab'ı inceleyip içindekilerini öğrendikten sonra, böyle bir tavır takınıyorlar! Evet! Onlar Kitab'ı incelemişler, bütün bilgileri çok iyi biliyorlar, ancak o inceleme, kalplerini harekete geçirmediği sürece, hiçbir fayda sağlamaz. Kitab'ı incelemiş, öğrenmiş nice bilginler vardır ki, kalpleri ondan tamamen uzaktır. Onların incelemeleri, onu kendi emellerine alet etmek ve hükümlerini saptırmak için istismar etmektir. Kitab'a yönelik en büyük felâket; onu bir bilim dalı olarak incelediği halde, bir inanç, bir hayat sistemi olarak kabul etmemektir.

Kur'ân kıraatinde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de özellikle şafak/seher vakitlerinde okumayı asla ihmal etmemektir. Gerçekten şafak vakti kılınan sabah namazına da, okunan Kur'ân'a da melekler şahitlik etmektedir.⁶³ Şafağın ilk aydınlığında, her şeyi kuşatan sessizliğinde, Kur'ân okumanın duygular üzerinde namaz gibi derin etkileri vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.), "Bir topluluk Kur'ân'ı okuyup, onu aralarında müzakere etmek üzere Allah'ın evlerinden birinde bir araya toplandıklarında, mutlaka üzerlerine gönül huzuru iner ve onları Allah'ın rahmeti kuşatır. Melekler de onları kanatlarıyla sararlar. Allah

⁶⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî* (Beyrut: Daru İbn Kesîr, 1422), "Fedâil", 36.

⁶¹ el-İsfehanî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, 311.

⁶² el-A'râf 7/169-171.

⁶³ el-İsrâ 17/78.

Teâlâ da, onları huzurunda bulunan yüce topluluğa (meleklerle) anar"⁶⁴ buyurmuştur.

4.4. Tertil

Tertil, okunan harf veya kelimelerin acele etmeden, karşıdakine düşünme ve anlama imkânı vererek tane tane söylenmesi, Kur'ân'ın pasajlar hâlinde indirilmesi ve üzerinde dura dura özüm senerek okunması ve anlaşılması demektir:⁶⁵ "O inkârcılar, "Kur'ân toptan bir kerede indirilse, olmaz mıydı?" diyorlar. Biz senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu sana ağır ağır okuduk."⁶⁶ Bu âyette tertil, Kur'ân'ın, yaşanmakta olan hayatın güncel ve öncelikli ihtiyaçlarına anında cevap teşkil edecek tarzda zamana yayılmış olarak bölümler halinde indirilmesi anlamındadır. Bu yüzden bu kitap, Müslüman toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek üzere geldi. Kur'ân, sadece entellektüel bir haz duymak, yalnızca bilgi edinmek için okunan bir kültür eseri olmak için gelmedi. O, bütün hükümleri ile uygulansın, âyetleri "gündelik emirler listesi" olmak üzere geldi. Müslümanlar bu emirlerin gereklerini hemen yerine getirsinler diye parça parça indi. Fakat Müslümanlar, zamanla Kur'ân'ın bu pratiğe dönük, aşamalı eğitim yöntemini göz ardı ettiler. Bu kutsal kitabı, sırf bir kültür kaynağı, ya da yanık seslerle okunan bir kitaba dönüştürdüler. Onu bir eğitim programı, kişiliği değiştirip biçimlendirme kılavuzu, uygulamaya yön verecek bir hayat sistemi olarak kabul etme bilincinden uzaklaştılar. Bu yanılığa düşünce artık Kur'ân'dan gereği gibi yararlanamaz oldular. Çünkü bu kutsal kitabın her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından belirlenen yönteminden saptılar.

Kur'ân, Allah katındaki değeri, "hak" terazisindeki tartısı ve kalplere yönelik etkisi açısından sorumluluk gerektiren bir sözdür: "...Kur'ân'ı teril üzere oku. Biz sana pek ağır bir söz vahyedeceğiz. Muhakkak ki geceleyin kalkıp ibadet etmek daha tesirlidir ve Kur'ân okuyuşu bakımından daha düzgün, daha sağlam bir tilâvet sağlar. Hâlbuki gündüz seni meşgul edecek yığınla iş vardır."⁶⁷ Bu âyetlerde, Kur'ân okumak için özellikle gece vakitlerinin tercih edilmesi tavsiye edilmiş,

⁶⁴ Müslim, "Zikir", 38.

⁶⁵ et-Taberi, *Camiu'l-beyan an te'vili ayi'l-Kur'ân*, XIX/265.

⁶⁶ el-Furkân 25/32.

⁶⁷ el-Müzzemmil 73/4-7.

gece saatlerinde okunan âyetlerin etkisinin çok daha güçlü olacağı bildirilmiştir. Kur'ân'ın tertil üzere okunması, tane tane, yavaş yavaş, ara vererek, ağır ağır, düşünerek okumaktır.⁶⁸ Eğer bir kimse harfleri sayacak olsa onları sayabilir. Yani Kur'ân'ı gönlünde duyumsayarak, anlamı üzerinde düşünerek büyük bir dikkat ve özenle, zihnini ve kalbini onun üzerine tam yoğunlaştırarak, sindire sindire oku anlamındadır. Gece yapılan amel daha samimi yahut kalp ve vicdana daha uygun demektir. Gece sessizlik ve her şeyden ayrılma zamanı olduğu için, uyanık olanların gözü, gönlüne daha uygun hale gelir. İnsanın duyu ve duyguları, gösterişten, başkalarının baskısından kurtulmuş olarak ihlâslı davranmaya daha uygun ve daha dokunaklı bir yapıya bürünür.

Kısa sûreleri (Kaf-Nas sureleri arası) bir gecede okuduğunu söyleyen birine, İbn Mes'ud, "Desene şiir döktürür gibi döktürmüşsün" diye cevap verir.⁶⁹ Bundan yedi asır önce yaşamış müfessir Kurtubî, tertilin yerini sadece güzel sesle okumanın almasından şikâyet eder. Çünkü tertil, acele etmeksizin, dura dura, anlamlarını iyice düşünerek hatta yerine göre Allah'ın rahmetini ifade eden âyetler geldiğinde sevinmeli ve O'na şükretmeli, gazab ve azabıyla ilgili âyetler geldiğinde ise korkarak ve ağlayarak okumaktır. Eğer bir şey emredilmişse veya bir şey yasaklanmışsa bu emir ve yasakların hikmetinin ne olduğunu anlamak için Kur'ân okunmalıdır.⁷⁰

Şunu çok iyi bilmeliyiz ki, Kur'ân okuyan mü'min, Allah'la konuşmaktadır. O her âyetin kendinden ne talep ettiğinin bilincinde olarak Kur'ân'a yönelmelidir. Çünkü her âyetin okuyucusundan bir isteği bulunmaktadır. Mesele, "Ey iman edenler nasuh bir tövbe ile tövbe edin"⁷¹ âyetinin gereği; kul haklarına riâyet etmek, insanlarla helalleşmek, borç ve emanetleri sahiplerine vermektir. Bu âyeti okuyan mü'minin, işlemiş olduğu günahlarını göz önüne getirip hatırladıktan sonra, bir daha işlememek üzere kesin karar verip Allah'tan affını istemesi gerekir. Bunu yapmaması ya âyeti anlamadığını veya Allah'ın emrine kulak asmadığını gösterir ki, her ikisi de en azından Kur'ân okumanın maksadına ters düşer. Bu cümleden olmak üzere, geçmiş âlimler,

⁶⁸ el-Kurtubi, Ebu Abdillâh, *el-Cami'u li ahkâmî'l-Kur'an*, (Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1384), XIX, 37

⁶⁹ İbn Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, I/89.

⁷⁰ el-Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmî'l-Kur'ân*, XIX/38.

⁷¹ et-Tahrîm 68/8.

"Ey iman edenler! Nefislerinizi ve yakın akrabalarınızı ateşten koruyun"⁷² âyetinin gereğini yerine getirmek amacıyla yakın akrabalarını toplar, onlara inanç, ibadet ve ahlâkî konuları öğretirlerdi.⁷³ "Allah hüküm verenlerin en doğru en âdil hüküm vereni değil midir?"⁷⁴ âyetini okuyan, "Evet Allah'ım sen hâkimlerin en âdil, en doğru hüküm verenisin ben de buna şahit olanlardanım" demesi gerekir. "Bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadir değil midir?"⁷⁵ âyetini okuyan, "Evet Allah'ım; sen her şeye gücü yetensin"⁷⁶ demesi; "De ki, suyunuz yerin dibine çekilirse, kaynağından çıkan o suyu size tekrar kim getirebilir?"⁷⁷ âyetini okuyan, "Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah getirir" demesi gerekir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Ümmü Seleme'den Allah Resûlü'nün (s.a.v.) kıraatı sorulmuştu. O da şöyle cevap verdi: "Allah Resûlü (s.a.v.) tane tane ve ara vererek okur, her âyet üzerinde dururdu. Meselâ, "Elhamdülillahi-rabbil-âlemîn" der dururdu, sonra "Er-rahmânirrahîm" der durur, sonra "Mâlîki yevmiddin" derdi.⁷⁸ Hz. Huzeyfetü'l-Yemânî diyor ki: "Bir gece Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında namaza durdum. Azap âyeti gelince kıraatı kesip Allah'a sığınır, rahmet âyeti gelince de kıraatı keser dua ederdi."⁷⁹ O, âyetleri ağır ağır ve üzerinde durup düşünerek, bazen de ağlayarak okurdu. Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bazen bir tek âyeti okuyarak sabahladığı rivâyet edilmektedir.⁸⁰ Hz. Ebû Zer diyor ki: "Bir kere gece namazında Allah Resûlü, sabah oluncaya kadar "Eğer onlara azab edersen, onlar senin kulların, şâyet onları affedersen Sen Aziz ve Hâkimsin"⁸¹ âyetini tekrarladı durdu.⁸² İbn Abbas, Peygamberimiz'e (s.a.v.), "Emr olunduğun üzere dosdoğru

⁷² et-Tahrîm 66/6.

⁷³ Ebu'l Hasen Ali en-Nedvî, *Kur'ân'dan Nasıl Yararlanılır?* (Ankara: Şule Yay., 1995), 134.

⁷⁴ et-Tîn 95/8.

⁷⁵ el-Kıyâme 75/40.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/26.

⁷⁷ el-Mülk 67/30.

⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhim'ul-Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yay., 1995), VI/498.

⁷⁹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abdulbâkî (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), "İkametü's-Salât", 179.

⁸⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, 5/149.

⁸¹ el-Mâide 5/118.

⁸² Kurtubî, *el-Cami'*, VI/377.

ol..."⁸³ âyetinden daha zorlu bir âyet inmediğini, bu yüzden Peygamberimiz'in (s.a.v.) "*Beni Hûd Sûresi ihtiyarlattı*", başka bir rivâyette de "*Beni Hûd Suresi ve kardeşleri (Vâkıa, Hâkka, Mürselat, Nebe', Tekvîr, Ğaşiye) ihtiyarlattı*" dediğini bildirir.⁸⁴

Tertilde harf, kelime ve cümlelerin hakkını hem telaffuz ve hem de anlam olarak verme söz konusudur. Çünkü bir sözün iyice anlaşılabilmesi için bu şekilde okuyuş gereklidir. Bir söz, aslında ne kadar güzel olursa olsun gereği gibi okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmeyenler güzel sözleri de berbat ederler. Sözün tertil ile güzel söylenmesi ve okunması ise sade ses güzelliği ile geliş güzel harf ve kelimeleri ezip büzerek şarkı gibi okumak, saz teli gibi sadece ses üzerinde yürümek kabilinden bir musikî işi değildir. Kelimelerin dizilişinin mana ile uyum sağlaması ve dilin niteliklerini en güzel şekilde ifade edip bütün maksat, manayı duymak ve mümkün olduğu kadar duyurarak düzgün okuma işidir. Tecvid ve harflerin çıkış yerleriyle aşırı şekilde ilgilenecek manayı kaybetmek değildir. Gerektiği yerde âyet üzerinde durup tefekkür ederek, ilahî mesajlardaki emir ve yasaklara dikkat ederek okumaktır.⁸⁵

Tertil ile okumanın temel gayesi, Kur'ân okuma esnasında kalp huzuru elde etmektir, yoksa dünyanın farklı yerlerinde bugünün okuyucularının yaptığı gibi yüzümüzü ve ağızımızı halden hale sokarak musikî tarzında sadece sesleri boğazdan ve ağızdan çıkarmak değildir. Aksine bu anlayış, dinin ve onun dosdoğru delillerinden habersiz, ahmak, tembel ve Kur'ân'ın anlamlarını yiyip tüketenlerin yaptığı bir bid'attir.⁸⁶ O hâlde Kur'ân'ı acele etmeden, yavaş yavaş, lafız ve mananın hakkını vererek okumak gerekir. Özellikle onu okurken ruhunu kavramaya çalışmak, vermek istediği maksat ve mesajları tespit etmek gerekir. Peygamberimiz (s.a.v.), "...İleride Kur'ân hafızları çıkacak ve şöyle diyecekler: Bizden daha iyi okuyan kimse var mı? Bizden daha âlim var mı? Bizden daha fakih var mı? Hz. Peygamber (s.a.v.) onlarla ilgili olarak ashabına şunları dedi: Onlarda hayır adına bir şeyin bulunduğunu düşünüyor musunuz? Ashap:

⁸³ el-Hûd 11/112.

⁸⁴ Tirmizî, "Tefsir", 56.

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII/5422-5423.

⁸⁶ Ahmed Mustafa el-Meraĝî, *Tefsiru'l-Meraĝî* (Mısır: Şirketu Mektebe, 1953), XXIX/112.

*Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.); onlar bizim ümmetimizdendirler, ancak, cehennem yakıtıdırlar” buyurdu.*⁸⁷

Öyleyse Kur’ân’ı yavaş yavaş, acele etmeksizin ve öncelikle anlamak için okumalıyız. Sonra da anladıklarımızı hayata taşımamızdır. Üzülerek belirtelim ki günümüzde, Kur’ân’ın işaret ettiği yöntemlerle okuma ve okutma konusunda istenilen başarı sağlanamamıştır. Çünkü insanımız, genelde Kur’ân’ı anlamaksızın yalnız yüzünden telaffuz etmeyi yeterli görmektedir. Kur’ân’a sadece bir mezar kitabı gözüyle bakanlar, hafızların ses ve ritmine kapılarak bazen kendilerinden bile geçebilmektedirler. Fakat insanları kendinden geçiren değil, onları kendilerine getiren, Allah’a yönelten, hayatı Kur’ân ışığında anlayıp insanlığa örnek olacak okumalara ihtiyaç vardır. Çünkü Müslümanlar, sadece Kur’ân’ın lafzını okumakla yükümlü olmayıp, ayrıca onun manasını anlamakla da mükelleftirler. Tabiinin büyüklerinden Mücahid de “kıraat konusunda insanların Allah’a en sevimlisi, Kur’ân’ı en çok akledenlerdir”⁸⁸ yani anlayarak okuyanlardır demektedir.

İkbal, hayatına ait önemli bir hatırasında şunları dile getirmektedir: “Ben sık sık Kur’ân okurdum. Buna rağmen babam her defasında bana “Oğlum, Kur’ân oku!” derdi. Aynı soru ve cevap üç yıl devam etti. Bir gün canıma yetti ve babama, “Baba, ben bu mübarek Kitabı hiç elimden bırakmıyorum ki” dedim. Bunun üzerine babam bana şöyle dedi: “Oğlum, Allah’ın şerefli elçisi Hz. Muhammed’e (s.a.v.) indirdiği Kur’ân’ı, sadece ona inmiş bir Kur’ân olarak okuma! Kur’ân’ı, doğrudan doğruya Allah sana okuyor gibi oku! Sana söylediği emirleri tekrar ediyor mahiyetinde Allah’a karşı tekrar et ve öyle oku!”

⁸⁷ Zekiyyuddin el-Münziri, *et-Terğîb ve’t-terhib* (Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1417), I/76. Konuyla ilgisi bakımından şu örnek olayın faydalı olacağını düşünmekteyim: Gençlik dönemlerimde, babam tarafından Kur’ân öğrenmek için Erzurum’un önemli Kur’ân kurslarından birine götürüldüm. Orada Kur’ân telaffuzuyla birlikte hafızlık eğitimi de yaptırılıyordu. Hafızlık yapan öğrencilerin, *Subhaneke duasının* mahrec ve tecvidini düzgün yapmaları için takriben bir ay süreyle eğitim aldıklarına şahit oldum. Kur’ân’ın mana ve maksadı ise hiç dile getirilmiyordu. Şimdi böylesi bir uygulamanın, yukarıda kısmen verdiğimiz âyet ve hadisleri de dikkate alarak Allah’ın istediği bir Kur’ân eğitimi olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu âyet ve hadislerin emrettiği Kur’ân okuma yöntemi nerede, bizim okuma metodumuz nerede!

⁸⁸ el-Kurtubî, *el-Cami’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, XIX/37.

Muhammed İkbâl, babasının bu cevabından sonra hayatının değiştiğini, Kur'ân'ın, düşünce hayatında en etkili unsur olduğunu ifade eder.⁸⁹

Kur'ân okumaya yani anlama ve düşünmeye başlarken, yapılacak zihni ve kalbi hazırlıklardan biri de "Euzu billahi mine's-şeytani'r-racim" ifadesini sadece dille değil, özellikle kalben diyerek ilâhî rahmetten kovulmuş her türlü insan ve cin şeytanlarının vesvese ve şerrinden Allah'a sığınmaktır.⁹⁰ Bunun nedeni, her türlü ön yargılardan uzaklaşarak, duygu ve düşünceyi, vahyi anlamaya hazırlamaktır. Bunda ayrıca ilahî murakebe ve müşahadenin huzurunda olma bilinci de söz konusudur. Bu bilinci kuşanan, yalnızca Allah'ın huzurunda ve O'nun kuvvet ve kudretine sığınarak ve O'ndan yardım isteyerek okuma ve anlamaya başlamış demektir. Allah'a inanmak ve güvenmek, insan ve cin şeytanlarına karşı korunmanın en güvenli yoludur. Zaten gerçek şu ki bu şeytanların, Allah'a yürekten iman eden ve yalnız O'na güvenen kim-seler üzerinde hiçbir hâkimiyeti yoktur.⁹¹

4.5. Tilâvet

Tilavet, bir şeyi takip etmek, peşi sıra gitmek, davranışlarında ona uymak ve ağır ağır okumaktır.⁹² "Onu izlediğinde Ay'a andolsun"⁹³ âyetinin metninde yer alan "tela" kelimesi, takip etmek, peşi sıra gitmek anlamında kullanılmıştır. Bu âyette, ayın, dünyanın yörüngesini takip ederek gitmesi ve bütün gezegenlerle birlikte güneşin peşinden sürüklenerek Samanyolu Galaksisi etrafında dönmesi konu edilmektedir. Ayın güneşten ışık alıp yansıtmasıyla, Kur'ân'ın takip edilerek O'ndan hidâyet alıp hayata yansıtma arasında da yakın bir ilişki söz konusudur.

Pek çok âyette, Kur'ân tilâvet etmenin, mü'minlerin temel vasıflarından biri olduğu bildirilmiştir: "Bana Kur'ân tilâvet etmem emredildi."⁹⁴ Bir başka âyette ise Kur'ân tilâveti, zarar etme ihtimali bulunmayan bir ticarete benze-

⁸⁹ Muhammed İkbâl, *Cavidname*, çev. Annemarie Schimmel (İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999), 203-204.

⁹⁰ en-Nahl 16/98.

⁹¹ en-Nahl 16/99.

⁹² Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-ayn*, VIII/134.

⁹³ eş-Şems 91/2.

⁹⁴ en-Neml 27/92.

tilmiştir.⁹⁵ Yüce Allah'ın Kitab'ını tilâvet etmenin, sesli ya da sessiz olarak bu Kitab'ın cümlelerini gözden geçirmekten başka bir anlamı vardır. Kur'ân'ı tilâvet, onun anlamını düşünmek, anlamak, etkilenmek ve arkasından uygulamak ve davranışlara yansıtma izlemelidir.

Kur'ân, söz ve davranış uyumuna çok büyük önem verir ve samimi dindarlığın ancak bu şekilde gerçekleşeceğini bildirir: *"Siz Kitab'ı tilâvet ettiğiniz halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Siz hiç aklınızı kullanmayacak mısınız?"*⁹⁶ Başkalarına iyiliği emrederken aynısını yapmamak ve kendisini o iyilikten mahrum bırakmak, başkalarına yaptığı nasihati bizzat tutmamak, insanın bile bile kendisini tehlikeye atıp âdeta azaba razı olması, kendisini ve söylediklerini fiilen yalanlaması, ilmini, irfanını hiçe sayması demektir. Yapmadığını söylemek veya söylediğini yapmamanın kalplerde hiçbir tesir meydana getirmeyeceği açıktır. Öyleyse, başkalarına iyiliği emrederken onu bilfiil yerine getirmemek, tam manasıyla akılsızlıktır. Kur'an'ın da ifade ettiği gibi din adamlarının başına gelen en önemli musibet, kalplerinin inanmadığı, uygulamadıkları sözleri, dilleri ile söylemeleridir.⁹⁷ İyiliği başkalarına emrederken kendilerinin yapmamalarıdır. Onlar başkalarını iyilik yapmaya çağırırlar, ama kendi davranışlarında bunun izine rastlanmaz... İlâhî kitabın sözlerini değiştirir, dinin kesin hükümlerini çeşitli amaçlar ve ihtiraslar doğrultusunda yorumlarlar... Başkalarını iyiliğe çağırıp da bu çağrıya ters düşen davranışlar sergilemek, insanların vicdanlarında sadece bu çağrıyı seslendirenlere değil, çağrı konusu davaya karşı da şüphe uyandıran büyük bir musibettir. İnanmış bir kalpten kaynaklanmayan söz ne kadar cazibeli, sarsıcı ve heyecanlandırıcı olursa olsun, ölü ve soğuk bir ses yığına dönüşmeye mahkûmdur.⁹⁸ Konuyla ilgili olarak şu hadis rivâyet edilmiştir: *"Kıyamet gününde bir adam getirilir, ateşe atılır, ateş içinde değirmen taşı gibi dönmeye başlar. Cehennem ehli onun etrafını çevirirler: "Ey falan! Sen bize iyilikleri emredip, kötülükleri yasaklamıyordun?" derler. "Evet, ama ben size emreder, kendim yapmazdım;*

⁹⁵ Fâtır 35/29.

⁹⁶ el-Bakara 2/44.

⁹⁷ es-Saf 61/2

⁹⁸ Seyyid Kutub, *Fî zilâl'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru's-Şuruk, 1412), I/142.

sizi yasaklar, kendim yapardım" der.⁹⁹ Halkı aydınlatmak için doğru söyleyenler böyle olursa, sapıtmak için eğri söyleyenlerin halini artık siz düşünün!

Bu âyet, İslâm ümmeti, özellikle Müslüman din önderleri ve bilginleri için de ayrı bir uyarı anlamı taşımaktadır. Şu halde kendilerini din bilgini, din adamı ya da din önderi konumunda görenler, bu uyarıyı hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıdır. Zira başkalarına iyiliği öğütleyenlerin kendi yaşayışlarında bunun aksine davranmaları, Kur'ân'ın kesinlikle reddettiği bir tutumdur. Nitekim başka bir âyette, "Ey iman edenler! Yapmadığınız, yapmayacağınız şeyleri neden söylersiniz? Yapmadığınız, yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında oldukça ağır sonuçları olan kötü bir davranıştır!"¹⁰⁰ buyurulmaktadır. Bu iki âyet, bir şey söyleyip aksini yapma, sözden dönme, yalan söyleme, sözle davranışın birbirine uymaması ve olduğundan farklı görünme gibi, imanla bağdaşmayan nifak alâmetlerinin çirkinliğini ifade etmektedir. Âyetler, teşvik ve telkin ettiği her şeyi hayata geçirmek istediklerini iddia eden, ama sonra iş başa gelince bu kararlılıklarında zaaf gösteren, söylediklerinin aksini uygulayan herkese hitap etmektedir. Unutmamak gerekir ki mü'minlik iddiasında bulunanlara bu şekilde davranmak yakışmaz. Çünkü bu özellik, mü'minliğin değil, münafıklığın alâmetlerinden biridir.

Akletme ve düşünme nimetini gereğince değerlendiren ve iman ışığının gönlüne girmesi için özel bir çaba harcayanlar yani basireti açık, ruhuyla, akıyla, yüreğiyle diri olanlar, bu mesajdan gerekli uyarıları alırlar. Fakat bağnaz biçimde hakikati kabul etmeyenler ise, cezaya müstahak olacaklardır. Kurtuluşu yakalayabilmek için, biz Kur'ân'ı ölümlere değil, dirilere okumalıyız; ölmüş kalpleri Kur'ân'ın diriltici nefesleri ile diriltmeliyiz. O, ölüleri değil, dirileri uyarmak, onlara hayat vermek için gönderilmiştir.¹⁰¹ İşte Kur'ân'ın varlık sebebi ve temel görevi budur. O, mezarlarda yatan ve artık uyarılmalarına gerek kalmayan ölümlere okunmak için değil, yaşayan insanları bir tek Allah'a kulluğa çağırarak için indirilmiştir.

Kur'ân'ı hakkıyla tilâvet etmenin ona gerçekten inanmak olduğunu ifade eden bir âyette şöyle denilmektedir: "Kendilerine verdiğimiz kitabı, lâıyk olduğu

⁹⁹ Buhari, "Bedyu'l-Halk", 10; Müslim, "Zühd", 7.

¹⁰⁰ es-Saf 61/2-3.

¹⁰¹ Yâsin 36/69-70.

şekilde okuyup ona tabi olanlar var ya, işte onu tasdik edenler onlardır. Kim onu inkâr ederse, işte onlar hüsrana uğrayacakların ta kendileridir.”¹⁰² “Bizim kendilerine kitap verdiklerimiz, o kitabı tilâvet ederler, yani dikkatle ve tane tane okurlar, dillerine vird ederler, ders yaparak okurlar, tahriften, karıştırmaktan koruyarak, heva ve heveslerinden uzak kalarak, manasını ve hükümlerini uygulamak için okurlar. Dikkatlice, saygılı ve devamlı bir şekilde, bilmediklerini, anlamadıklarını ehlerinden sora sora, iyi niyetle, temiz kalble ve temiz ağızla okurlar. Gelişi güzel, baştankara, bir eğlence gibi okumazlar. Şarkı, gazel, türkü, mânî, roman, hikâye yerine koymazlar. Kemal-i hürmet ve ta'zîmle, edebîle okur ve onu yaşayarak gerçek anlamda değer verirler. Öyle kuru iddia ve görsel şölenlerle, samimiyetsiz davranışlarla iman davası gerçekleşmez. İşte böyle okuyanlar, o kitaba iman ederler ve gerçekten kitap sahibidirler. Ve fakat her kim o kitaba inanmaz, onu inkâr ile ona nankörlük ederse, onu hakıyla okumayıp, kendi arzusuna göre bozar ve değiştirirse işte onlar hüsrana uğramış kimselerdir. O büyük saadetten mahrumdurlar.”¹⁰³ Âyetin orijinal ifadesinde yer alan tilâvet kelimesi, kıraat kelimesinden daha özel ve geniş bir mana ifade eder. Buna göre her tilâvet bir kıraattir, fakat her kıraat tilâvet değildir. Tilâvet, sadece okumayı değil, ayn zamanda hükümlerinin uygulamasını da ihtiva etmektedir. Yani, Kitab'ın anlamına nüfûz etmeye ve manevî yapısını anlamaya çalışarak onu tam anlamıyla bizzat uygulayanlar, onu hakıyla tilâvet edenler ve ona hakıyla inananlardır. Kur'ân'ı hakıyla tilâvet ederek kendilerini Allah'a ibadete adayanlar, ister melek, isterse insan olsun, onlar bu özellikleriyle Allah tarafından takdir edilmişlerdir. Aynı inanç ve kulluk bilincinde birleşerek Allah'a yönelen, ona kul olan; varlık düzeninde, ahlâkî ve dinî hayatta O'nun yasalarının egemen olması için çalışan; dilinde, gönlünde ve hayatında O'nun âyetlerini yaşatanlara Allah yemin etmektedir.¹⁰⁴ Kur'ân'ı hakıyla okuyan mü'min, kimliğini, kişiliğini, benliğini, karakterini ve bilincini onunla oluşturur, dünyevi olgu ve olayları Kur'ân ışığında değerlendirir. Böyle bir okuma, daha iyi nasıl Müslüman oluruz, Allah'a kulluğumuzu, saygımızı nasıl artırırız düşüncesinde bir dert ve hedefi esas alan okumadır. “Her derde şifa olan Kur'ân âyetlerini okumaktan maksat, efsuncu-

¹⁰² el-Bakara 2/121.

¹⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, 1/485.

¹⁰⁴ es-Sâffât 37/1-4.

luk yapmak veya Sabâhî'den Segâh'tan makam çatlatmak değil, elini başına koyarak düşünmek ve marifet ile bezenip haşyetullah ile dolmaktır."¹⁰⁵

5. Kur'ân'ı Düşünmek ve Anlamak

Kur'ân'da yaklaşık olarak sekiz yüz yerde bilgi, düşünme, anlama ve bunların türevlerine atıf yapılmaktadır. Kur'ân'ın bu kadar emir ve teşviklerine rağmen "Bugün İslâm âleminin neresine giderseniz gidiniz, orada düşünmekten korkulduğunu göreceksiniz."¹⁰⁶ Kur'ân'da genel olarak Allah'ın iki çeşit âyetinden bahsedilir. Bunlardan birisi, Kur'ân ifadeleri anlamındaki âyetlerdir. Diğeri ise kâinattaki her bir varlık ve o varlığı oluşturan nitelikler, âyetlerdir. Her iki âyet grubu da Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfat ve ilâhî iradesine delâlet etmektedir. Kur'ân, bu her iki âyet grubu üzerinde düşünülmesini, anlaşılmasını ve sosyal hayatta işlevsel hâle getirilmesini ister. Önce Kur'ân âyetlerini düşünme ve anlamayla ilgili bilgi verecek daha sonra da evrendeki varlık ve olayların insanlık için âyet, alâmet ve belge oluşları hakkında kısmen duracağız. Bunlardan birincisine sözlü/yazılı âyetler, ikinci gruptakilere ise sözsüz/görsel âyetler de denilebilir. Her iki grup âyet de insanı hidâyete ulaştırabilecek niteliktedir. Yeter ki insan, bu iki çeşit âyeti okuyabilsin, anlayabilsin. İster kitaptaki, ister evrendeki âyetlerden, Allah'ın koymuş olduğu kanunlara göre faydalananlar, diğer toplumlara göre üstünlük kazanırlar. Yüce Allah, hikmet verilenlerin, yani varlık âlemindeki sünnetullah denilen kuralara uygun davrananların, hayra nail olduklarını bildirir.¹⁰⁷

5.1. Kur'ân Kitabını Düşünmek

Kur'ân'ın âyetleri üzerinde düşünmeye ve manasını anlamaya o kadar önem verilmiştir ki bazı âlimler, Kur'ân'ı tarif ederken; "Üzerinde düşünüp ibret almak için indirilmiş Arapça sözlerdir" demişlerdir.¹⁰⁸

Kur'ân'ı okumaktan murad anlamak, anlamaktan maksat ise yaşamaktır. Anlamak okumanın, yaşamak anlamının gayesidir. Bir şey anlaşılmadan ya-

¹⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VII/4884.

¹⁰⁶ Cevdet Sait, *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları*, çev. İlhan Kutluer (İstanbul: İnsan Yay., 1994), 117.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/269.

¹⁰⁸ Vehbe Zühaylî, *Usûlü'l-fikhu'l-İslâmî* (Beyrut: Daru'l-Fikri'l-İslâmî, 1987), I/421.

şanmaz, yaşanmadan hayat olmaz ve hayat vermez. Kur'ân, insanlığa hayat vererek ona üflenmiş ruh gibidir. Hatta vahiy, Kur'ân'da rûh olarak yer alır.¹⁰⁹ Çünkü vahiy, hayata ruh katan ilahî bir mesajdır. Bu nedenle vahiyden kalan insan ruhu, ölmüş, hayattan eseri olmayan bir ceset gibidir. Vahiy, bilgisizken ölü gibi olan kalbe hayat vermektedir; canın bedendeki işlevi neyse din konusunda da vahyin işlevi odur. Vahiy, nefislerde, vicdanlarda, akıllarda ve duygularda bir hayattır. Fert ve toplumu bozulmaktan, çözülmekten ve yıkılmaktan koruyan bir hayat... Bu hayat, Allah'ın insanlara gökten indirdiği rahmet ve kullarına bahşettiği nimetin en değerlisidir. Allah'ın temiz yaratıkları olan melekler, onu Allah'ın seçkin kulları olan peygamberlere indirirler.¹¹⁰

Bir kitap düşünün ki ismi, Kur'ân yani “okunan/okunması gereken” anlamında olsun. Dünyanın en çok okunan, en çok ezberlenen, en çok saygı gösterilen hatta en çok basılan kitabı olsun. Onu milyonlarca kişi okusun, binlerce kişi gece-gündüz ezberlesin ve ezberletsin... Bütün bunlara rağmen okuyanlardan, ezberleyenlerden ve ezberletenlerden çok az bir kısmı hariç, büyük bir çoğunluğu o kitaptan bir veya birkaç âyetin anlamını bile bilmesin ve böyle bir çaba içinde olmasın! Bu tavır, hem o kitabı gönderen Rabbimize, hem de inandığımızı, sevdiğimizi iddia ettiğimiz o kitaba karşı bir saygısızlık olmaz mı?

Kur'ân'ın hemen hemen her sayfasında, “Tefekkür etmez misiniz?”¹¹¹, “Teddübür etmez misiniz?”¹¹², “İbret almaz mısınız?”¹¹³, “Anlamaz mısınız?”¹¹⁴, “Niçin düşünmüyorsunuz?”¹¹⁵, “Akletmez misiniz?”¹¹⁶, “Bu âyetlerde sizin için ibretler, öğütler, deliller, belgeler ve alâmetler vardır”¹¹⁷ gibi ifadeler rastlamaktayız Bu nitelikteki yüzlerce emrin bizim için bir anlamı olmayacak mı? Şâyet biz bu emirlerin yani anlama, düşünme ve yaşama gibi

¹⁰⁹ en-Nahl 16/2; eş-Şûrâ 42/52 .

¹¹⁰ el-Mü'min 40/15.

¹¹¹ el-Mü'minun 23/68

¹¹² en-Nisa 4/82

¹¹³ el-Haşr 59/2

¹¹⁴ en-Nisa 4/78

¹¹⁵ el-Münafikun 63/7

¹¹⁶ el-Enbiya 21/10

¹¹⁷ en-Nahl 16/13; el-Mü'minun 23/21

emirlerin gereğini yerine getirmek için hiçbir faaliyet göstermezsek sorumluluk sahibi olmayacak mıyız? Yani Allah bizlere bu soruları sordukça, biz, doğrudan olmasa bile dolaylı olarak “Ya Rabbi bize bunları söyleme, biz babalarımızdan ve atalarımızdan böyle gördük, onu değiştirme gibi bir niyetimiz yok, biz bildiklerimizden şaşmayız” demiş olmaz mıyız? Ve bunun da bir sorumluluğu, günahı yok mudur?

Allah'ı seven, O'nun kitabına hürmet eder, saygı duyar ve ondan etkilenir. Kur'ân sevgisi veya Kur'ân'dan etkilenmek, âyetlerin anlamı üzerinde düşünmeksizin sadece lafızları söyleyip geçmekle elde edilemez. Onu sevmek ve saymak, onu anlamak, düşünmek, kafa yormak ve uygulamakla gerçekleşir. Zaten Kur'ân, sadece telaffuz edilerek sevap alınsın diye gönderilmiş bir kitap da değildir. Ona uymayanın “Ben Kur'ân'ı seviyorum” demesi, kuru bir iddiadan öteye geçmez. Bizim en büyük mazeretlerimizden biri de her şey vaktimiz var ama Kur'ân'ı anlamaya vaktimiz yok düşüncesinde olmamızdır! Evlerimizde saatlerce lüzumsuz konuşmalara, kahvelerde oyun oynamaya, TV izlemeye, gazete ve diğer kitapları okumaya vaktimiz var, ama her nedense Kur'ân'ı anlamaya vaktimizin olmadığını söyleyebiliyoruz... Kadınların ve kızların el işi, nakış ve çeyize ayırdıkları vaktin bir kısmını, sevdikleri, saygı duydukları Kur'ân'a ayırmaları gerekmez mi? Allah'ın ve Kitabı'nın hatırı, el işi ve nakışlar kadar yok mu? Varsın bizlerin, kızlarımızın, çocuklarımızın nakışı ve çeyizi olmasın... Kur'ân'ı okuyup anlamaktan daha güzel çeyiz mi var?

Bugüne kadar kimimiz bir, kimimiz on, kimimiz yüz, kimimiz de sayısını bilemeyeceğimiz kadar Kur'ân'ı sadece telaffuz ederek okuduk. Âyetleri anlamadan, düşünmeden, gereğince amel etme çabası içine girmemeye dayalı okuma alışkanlığımızı ve adetlerimizi bir tarafa bırakalım. Atalarımızdan, babalarımızdan devraldığımız bu Kur'ân okuma anlayışımızı değiştirelim. Geliniz bundan böyle Allah'ın kitabında, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve sahabe-nin söz ve uygulamalarında gösterdiği tarzda yani düşünce ve anlamaya, amel etmeye yönelik olarak okuma içine girelim, bakalım durumumuzda ne gibi değişiklikler olacak!

Kur'ân'ı doğru anlamadıkça hayatı, insanı, toplumu ve İslâm'ı doğru anlayamayız. Kur'ân'ı anlama çabasına girmedikçe, dünya ve ahiret mutluluğu-

na ulaşmamız mümkün değildir. Yüce Allah, birçok âyette, Kur'ân'ı gereği gibi tedebbür ve tefekkür etmeyenleri şiddetle azarlamaktadır: "Onlar Kur'ân'ı hâlâ gereği gibi tedebbür etmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, kuşkusuz içinde birçok çelişki bulurlardı."¹¹⁸ Âyette yer alan tedebbür kelimesi, bir işin sonucuna çok dikkatli bir şekilde bakmak, onunla ilgili tedbir almak, tefekkür ve teemmül etmek, izini takip etmek, tâbi olmak, bir şeye sadece görünür cihetinden değil, görünmez yönlerinden yani olayların arka planını da hesaplamak manalarına gelmektedir.¹¹⁹ Eğer bu Kur'ân, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı bunda birçok tutarsızlık bulacaklardı. Hâlbuki bulamıyorlar ve bulamazlar. Tahrif edilmiş Tevrat ve İncil nüshalarında açıkça görüldüğü üzere, aynı olayla ilgili bilgilerde ve aynı zamanda olmuş hususlarda birçok çelişkiler mevcuttur. Yani mevcut dört İncil kendi aralarında çelişkilerle dolu olduğu gibi ayrıca her İncil'de de birbiriyle çelişen konular vardır. Böyle bir durumun Kur'ân için söz konusu edilmesi mümkün değildir. Onda beşerî zaafın hiçbirini görülemez. Allah'ın sanatı ile insan sanatı arasındaki fark da işte burada ortaya çıkmaktadır.

Allah, Kur'ân konusunda şüphe duyanların, onun mana, üslup, lâfız, terip, mucizelik ve vecizlik yani az sözle çok anlamlar ifade etme gibi özellikleri üzerinde derinden derine düşünmelerini istemektedir. Ona inanmayanlar veya şüphe duyanlar, biraz insafla tedebbür etseler, sonuçta sadece onun yüceliğini, onda tutarsızlığın bulunmadığını itiraf etmekle kalmayacaklar, ona tâbi olup gereğince amel de edeceklerdir. Bu âyet, imanla ilgili konularda bilgi, belge ve delile dayalı olarak inanmanın zorunlu, taklidin câiz olmadığını açıkça bildirmektedir.¹²⁰ Dolayısıyla her mü'min, bu tür kınamaların hedefi olmamak için mümkün olduğu kadar yani kudreti nispetinde Kur'ân'ın manasını düşünmesi gerekir.

Eğer Kur'ân, Allah'tan başkasının sözü olsaydı, ancak o zamanki insanın bilebileceği şeyleri ihtiva eder ve zamanla bu bilgiler eskir, geçersiz kalırdı. Birçoğunun da yanlışlığı ortaya çıkardı. Ama Kur'ân'ın haber verdiği gerçekler, hiç bir zaman eskimemekte ve sürekli insan idrakinin önünde ve üstünde

¹¹⁸ en-Nisâ 4/82.

¹¹⁹ Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-âyn*, VIII/32.

¹²⁰ Kurtubi, *el-Cami'*, V/290.

seyretmektedir. Kur'ân, insanlığın o güne kadar hiç bilmediği, duymadığı şeyler söylemiyor; aksine o, insanogluna daha önce de vahyedilen mesajların devamı olduğunu söylüyor: *"Onlar bu sözü (Kur'ân'ı) hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kendilerine, önceki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"*¹²¹ Kuşkusuz Kur'ân'ın hak içerikli mesajını düşünenler, ona sırt çeviremezler. Çünkü onun getirdiklerinde bir güzellik, bir bütünlük, bir ahenk, bir çekicilik ve fitratla uyum vardır. Fakat onların yüz çevirme ve inkâr etmelerinin nedeni, bu Kur'ân üzerinde düşünmemeleridir. Kur'ân, insanların aklına, sağduyusuna, vicdanına hitap eder; dolayısıyla art niyetli ve ön yargılı olmayan her insan, Kur'ân üzerinde sağlıklı ve yeterli ölçüde düşündüğünde, onun ortaya koyduğu iman esaslarını ve hayat programını rahatlıkla kabul edebilir.

Kur'ân, insanlara doğru yolu gösteriyor, ancak ondan yararlanabilmek için peşin hükümlerden, kökleşmiş batıl inançlardan, dengeyi bozan kin ve nefret gibi duygulardan kurtularak Kur'ân'ı okumak, dinlemek ve üzerinde düşünmek gerekiyor: *"Peki, onlar Kur'ân üzerinde hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri üzerinde, kilitler mi var?"*¹²² Kur'ân'ı iyice düşünmek, gönüldeki gaflet perdesini kaldırır, kalbe nur doldurur, duyuları harekete geçirir, duyguları coşturur, vicdanları temizler ve ruha bir hayat bahşeder. Fakat düşünmeyenler, kibir, inat, taklit, taassup, önyargı ve cehalet gibi kilitlerden dolayı Kur'ân'dan istifade edemezler. Eğer onlar Kur'ân'ı düşünüp anlasalar, Kur'ân içlerine tesir eder ve onları bu kötü davranışlardan vazgeçirir. Ama can kulağıyla dinlemedikleri için Kur'ân onların gönüllerini etkilemez.

Düşünme ve anlamamanın önemini ifade eden bir hadiste de şu ifadeler karşımıza çıkmaktadır: *"Size gerçek anlamda dini anlayan kişinin (fakih) kim olduğunu haber vereyim mi? Evet, haber ver Ya Resûlallah. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: Gerçek fakih, insanları, Allah'ın rahmetinden ümit kestirmeyen, mağfiretinden ümitsizliğe düşürmeyen, O'nun azabından da güvenilir kılmayan ve Kur'ân'ı terk edip başka kitaplara yönelmeyendir. Dikkat edin! Tefakkuhu (olayların sebep sonuç ve hikmetlerini iyice araştırmak) olmadan yapılan ibadette,*

¹²¹ el-Mü'minûn 3/68.

¹²² Muhammed 47/24.

*anlamayı öncelemeyen ilimde, tedebbürü (konu üzerinde iyice yoğunlaşarak düşünme) olmayan Kur'ân okuyuşunda hayır yoktur."*¹²³

Abdullah b. Amr'ın her gece Kur'ân'ı hatmettiğini haber alan Peygamberimiz (s.a.v.), ona Kur'ân'ı bir ayda okumasını, daha fazla okumak isteyince yirmi günde ardından on beş günde ve en son Kur'ân'ı yedi günde hatmetmesini ve bundan daha kısa zamanda hatim yapmaya kalkışmamasını tavsiye etmiştir.¹²⁴ Bir başka rivâyette de "Üç günden daha az zamanda hatmeden Kur'ân'dan bir şey anlayamaz" denilmektedir.¹²⁵ Bu ve benzeri hadisler, bu gün yaptığımız gibi salt telaffuz ederek değil, Kur'ân'ı özümseyerek okuyup sonra da hayatımıza rehber edinerek okumanın önemini açıklamaktadır. Bu okuyuş, Kur'ân'ın kalplerde ciddi bir tesir uyandırmasını sağlar. Şu soruyu soralım: Kur'ân'la olan ilişkisini telaffuzun ötesine taşımayanların kaçta kaç Kur'ân'ı tedebbür ve tefekkür ederek okumaktadır? Ya da bu salt telaffuz, Kur'ân ruhuna ne kadar uygundur?

Tabiûndan Hasan-ı Basrî, Kur'ân'ı okuyup ezberlediği hâlde gereklerini yerine getirmeyen, kendisinde Kur'ân ahlâkının izleri görülmeyen kimsenin, Kur'ân'ı tedebbür etmediğini, o kişi Kur'ân'ı bir harf eksiksiz okudum dese bile, onun Kur'ân'ı eksik okuduğunu yeminle söyler.¹²⁶ Süleymân ed-Dârânî: "Anlamadığım ve kalp huzuruyla okumadığım âyetlerden sevap alacağımı ummuyorum. Ben bir âyeti okurum, sonra dört beş gece onunla meşgul olurum ve onu iyice anlamadan başka bir âyete geçmem" demiştir. Abdurrahman Ebû Leylâ, Hûd Sûresini okurken yanına giren bir kadının kendisine şunları dediğini aktarmaktadır: "Ey Abdurrahman! Sen Hûd Sûresi'ni böyle mi okuyorsun? Vallahi ben altı aydır onu okuyorum, ama hâlâ bitiremedim"¹²⁷

Kur'ân'ı anlamının zorunluluğu konusunda İbn Abbas'ın şöyle bir ifade-si vardır: "Bakara ve Âl-i İmrân Sûrelerini tertil üzere düşünerek okumam, Kur'ân'ı

¹²³ Ebu Ömer Yusuf İbn Abdilber, *Camiu beyani'l-ilm* (Riyad-Cidde: Daru İbn Cevzi, 1994), II/44.

¹²⁴ Buhârî, "Savm", 58.

¹²⁵ Tirmizî, "Sevâbu'l-Kur'ân", 11.

¹²⁶ Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an hakaiki ğavâmidi't-tenzîl ve 'uyuni'l- ekâvîl fî vucuhi't-te'vîl* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Arabî, 1407), IV/90.

¹²⁷ İbn Kayyim, *Zâdü'l-me'âd*, I/340.

(baştan sona) süıratle okumamdan bana daha doğru görünmektedir."¹²⁸ Demek ki faziletli olan, Kur'ân'ı mümkün olan en kısa zamanda okuyup bitirmek değil, onu anlayarak okumaktır. Kur'ân okumaktan maksat, sözcüklerini bilmeden tekrar etmek, harflerin mahreçleri üzerinde durmak, nağme ve ahenkle okumaktan önce onu anlamak ve gereğince amel etmek olmalıdır. Kur'ân'ın düzgün okunması elbetteki olması gereken bir durum, ancak bu konuda aşırılığa kaçıp; Kur'ân okumayı, mahreçlerle, tecvid kurallarıyla okumaktan ibaret saymak, Kur'ân'ın indiriliş gayesinin dışına çıkmaktan başka bir şey değildir. Şu soruları kendimize soralım; Peygamberimiz (s.a.v.) Kur'ân'ı kabirlerde okumuş mu? Hayır. Sahabe okumuş mu? Hayır. Peki, nerede ve niçin okumuşlar? Allah'ın bize ne dediğini duyurmak, duyduklarını ve anladıklarını hayatlarına uygulamak, onu ölülerin değil, dirilerin kitabı ve hayat kılavuzu yapmak için okumuşlar.¹²⁹

Kur'ân'ın öğüt ve uyarılarından istifade etmek, dinin genel hükümlerinden haberdar olmak, temel İslâmî ölçüleri ilk kaynağından öğrenmek gibi amaçlarla okunmalıdır. Asr-ı saadette ve hulefâ-i râşidin dönemlerinde, Kur'ân okumak ve öğrenmek, sadece Kur'ân'ın lafzını okuma ve ezberlemek değildi. Veya sadece sevap kazanmak maksadıyla da okunmuyordu. O devirlerde Kur'ân öğretimi, hem Kur'ân'ın lafzını okuma, hem manasını kavrama, hem de tefekkür ve tedebbürü gerektiren âyetler üzerinde, yeterince düşünüp anlama ve yaşamaya yönelik bir öğretimdi. Onlar sadece Kur'ân lafzının değil, manasının hafızı olmak için çalışıyorlardı. Onlar Kur'ân'a mutlak bir bağlılıkla bağlıydılar. Gelen emir ve yasaklara anında itaat ediyorlardı. Kur'ân âyetleri üzerinde düşünmek ve onları anlamaya çalışmak hususunda her hangi bir kültür düzeyi aranmıyordu. Kur'ân okuyan herkes, onu anlamak ve onunla amel etmek için çalışıyordu. Ancak onların böyle bir çaba içerisinde olması, hepsinin onu aynı düzeyde anladıkları anlamına da gelmez. Anlamını bilmedikleri kelime veya terkipleri Peygamber (s.a.v.) hayatta iken ona, onun vefatından sonra ise o konuda uzman olan âlimlere soruyorlardı. Yani Hz. Peygamber'in (s.a.v.) arkadaşlarının Kur'ân'ı anlama düzeyleri birbirinden farklıydı. Ancak anlama düzeyi düşük olan da Kur'ân'ı anlamaya çalışıyordu

¹²⁸ Ebû Bekr el-Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübra* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424), II/79.

¹²⁹ (Karaman, 09 Haziran 2016)

ve kimse ona, niçin Kur'ân'ı anlamak için uğraşıyorsun? Bundan vazgeç, seyyen buna uygun değildir, demiyordu.

5.2. Kâinat Kitabını Düşünmek

Güzel bir sözde ifade edildiği gibi, "Kur'ân, Allah'ın satırlarla ifade ettiği kâinatı, kâinat ise Allah'ın serpilmiş bir Kur'ân'ıdır."¹³⁰ Kur'ân'da, göklerin, yerin, yıldızların, insanların, hayvanların kısaca yaratılmış bulunan kâinattaki varlıkların tümünün üzerinde düşünülmesini isteyen yüzlerce âyet mevcuttur. Tüm bu âyetlerdeki düşünme ve anlamayı isteyen ifadelerin, anlamsız olduğunu söyleyebilir miyiz? Hiç şüphesiz ki hayır. Kur'ân, sürekli olarak fikrî merakımızı uyandıracak sahneler sergilemekte, insanın araştırmacı ve bilinçli olmasını devamlı teşvik etmektedir. Kâinattaki bu harika düzenin işleyiş tarzını bilmeden, o yaratılışa nasıl hayran olabiliriz? Oysa Kur'ân âyetleri, aklımızı bütün gücüyle çalıştırmaya, sonra bu yaratılışa hayran olarak, estetik ve hazzın, aşk ve vecdın, bir başka ifadeyle ma'rifetullâhın yani Allah'ı gereği gibi bilip inanmanın atmosferine sokmaya çalışmaktadır. Bu ise ancak bilmekle, araştırıp incelemekle olur. Bilmeden neyi, nasıl tefekkür edebiliriz? Gökler ve yerin, onlarda bulunan bütün varlıkların düşünülmesi, Kur'ân ruhunun sıhhatli bir şekilde anlaşılmasından ve fennî ilimlerin ehemmiyetle, ihmal edilmeden öğrenilmesine ve öğretilmesine bağlıdır. Çünkü fennî ilimleri hesaba katmayan düşünce, kişinin ferdî kapasitesiyle akledebileceği sınırın dışına taşamaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan sözsüz/görünen âyetlerle ilgili olarak Rabbi-miz, "Göklerde ve yerde nice âyetler var ki onların yanından yüzlerini çevirerek geçerler"¹³¹ buyurmaktadır. Allah'ı, O'nun birliğini ve gücünü gösteren nice âyetler, evrenin her köşesine serpiştirilmiş; göklerde ve yerde insanların gözleri ve algılama güçleri önüne açıkça serilmiş durumdadır. İnsanlar gece gündüz demeden, sabah akşam her an Allah'ın âyetleriyle karşılaşmaktadır. Neredeyse o âyetler dile gelmiş ve insanları açıkça çağırılmaktadır. İnsanların gönül ve akıllarına durmadan çağrılar fısıldamaktadır. Ne var ki, insanlar tüm bu âyetleri görememekte, âyetlerin çağrısını işitememekte ve onlardaki derin çağrışımları sezememektedir. Konumuzla ilgili âyetlerden birisinde şöyle denil-

¹³⁰ Ali Özek, "Kur'ân'ın Eşsizliği", *İslâm Medeniyeti Dergisi* 5 (Aralık 1967), 25.

¹³¹ Yûsuf 12/105.

mektedir: “Allah’ın izni olmadan hiç kimse inanamaz ve (Allah) azabı, akletme yeteneklerini kullanmayanların üzerine atar. De ki: Göklerde ve yerde olan o muhteşem âyetlere bakın! Fakat o âyetler ve uyarılar, inanmayacak bir topluma yarar sağlamaz”.¹³² Âyette özellikle dikkat edilmesi gereken husus, “pislik, azab” şeklinde meal verilen “er-rics” kelimesidir. Bu kelime, kokuşmak, bozulmak, küfür, nifak, put, azab, pislik, her türlü kötü davranış, gazab ve cezalandırmaya götüren her türlü amel, şer, haram ve la’net gibi anlamlara gelmektedir.¹³³ Bunların tümünü âyete uyguladığımızda şu anlamlar ortaya çıkmaktadır: Allah, Kur’an hakkında düşünmeyenleri, küfür, nifak, azap, lanet, kokuşmuşluk ve gazaba maruz kılmakta, onları bu çirkinliklerin bulunduğu hayat sahneleriyle yüz yüze bırakmaktadır. Gerçeği düşünmeme konusunda bundan daha tehditkâr ve şiddet ifade eden bir başka söz bulunabilir mi? Demek ki insan, ilahî hakikatleri gerçek anlamıyla idrak etmek için düşünme eylemini mutlaka yerine getirmeli, yaratıcısını ve mesuliyetini idrâk ederek, kendinden bekleneni yapmak zorundadır.

Kur’ân-ı Kerim’de konu edilen bütün âyetler, ona değer veren insanlar için iman, ilim, tefekkür, tezekkür ve anlamaya götüren apaçık belgelerdir: “İşte onların, zulmetmeleri yüzünden çökmüş evleri! Düşünmesini bilen bir kavim için elbette bunda bir âyet (ibret) vardır.”¹³⁴ “O, geceyi, gündüzü, Güneş’i ve Ay’ı sizin hizmetinize verdi. Diğer yıldızlarda Allah’ın emriyle hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda akledenler için âyetler vardır. Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da tezekkür eden bir toplum için âyetler vardır.”¹³⁵ Evrendeki varlık ve olayları konu edinen bu ve benzeri âyetlerde, Yaratıcı’nın varlık, teklik, eşsizlik ve yüceliğine delil teşkil eden alâmet ve belge niteliğindeki her bir nesne üzerinde ciddi anlamda düşünmeye ilahî bir teşvik ve emir vardır. Örneğin, bitkiler genel anlamda bir âyet, özelde ise her bir bitki türü, o türün içindeki her bitki tanesi, bir bitkiyi oluşturan kök, gövde, yapraklar hatta her bir hücre birer âyet konumundadır. Aynı hususu, dağlar, denizler, ay, güneş, yeryüzü, gökyüzü, insan, hayvan kısacası görünen ve görünmeyen bütün varlıklar için de düşünmek mümkündür. Bunların tümü Allah’ın birer âyetidir. Her bir varlı-

¹³² Yûnus 10/100-101.

¹³³ İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed, *Lisanu’l-Arab*, (Beyrut: Daru Sadır, 1410), VI/95

¹³⁴ en-Neml 27/52.

¹³⁵ en-Nahl 16/12-13.

ğın içinde yüzlerce, binlerce âyet vardır. Bütün bu âyetlerin anlaşılması ise ilim, fen ve tekniği gerekli kılmaktadır. Demek ki bu âyetleri anlamak için bu ilimlerden istifade etmenin yanında bunları konu edinen ilimlerin elde edilmesinin gerekliliği de kaçınılmazdır.

Abdullah b. Ömer, “Hz. Âişe’ye, Resûlullah’dan (s.a.v.) gördüğün şeylerin en şaşırtıcısını bana haber ver dedim. Bunun üzerine uzun bir müddet ağladı sonra dedi ki: ‘Onun her işi şaşırtıcı idi. Bir gün bana geldi, yorganuma girdi, hatta cildini cildime dokundurdu, sonra da buyurdu ki, Ey Âişe, bu gece bana Rabbime ibadet etmem için izin verir misin? Ben de, Ey Allah’ın Resûlü, ben senin yakınlığını severim, isteklerini de severim, izinlisin, dedim. Kalktı, odadaki su testisine vardı, abdest aldı, sonra namaza durdu, Kur’ân okudu ve ağlamaya başladı. Sonra iki elini kaldırdı yine ağlıyordu. Hatta gözyaşlarının yeri ıslattığını gördüm. Sonra Bilâl geldi, kendisine sabah namazını bildiriyordu. Baktı ki ağlıyor, Ey Allah’ın Resûlü (s.a.v.), dedi, Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affettiği halde ağlıyor musun? dedi. ‘Ey Bilâl, şu halde ben şükreden bir kul olmayayım mı?’ buyurdu. Bundan sonra dedi ki, ‘Nasıl ağlamayayım, Allah bu gece şu âyetleri indirdi: *Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip sürelerinin uzayıp kısalmasında düşünen insanlar için elbette birçok dersler vardır. Onlar ayakta, oturarak ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler: Rabbimiz (derler), bunu boş yere yaratmadın, sen yücesin, bizi ateş azabından koru!*”¹³⁶ sonra da “*Vay bu âyetleri okuyup da, bu konularda düşünmeyene yazıklar olsun!*” Diğer bir rivâyette, “*Vay bu âyetleri çeneleri arasında çiğneyip de düşünmeyenlere yazıklar olsun!*” buyurdu.¹³⁷

Bu âyet, göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederek istenen gerçeklere ulaşan imanlı kişilerden bahsetmektedir. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde tefekkür etmek, onların yaratıcısının kim olduğunu, nasıl yaratıldıklarını, yaratılışlarındaki nizam ve güzelliği anlamak, inanmak ve inanmayı gerçekleştirecek bir ilmî ve amelî faaliyette bulunmaktır. Göklerin ve yerin yaratılışı hususunda yapılacak derinden inceleme, ilmî gözlem ve araştırmaya dayalı gayretler, hiç şüphesiz tefekkürün ta kendisidir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.), “*Vay*

¹³⁶ Âl-i İmrân 3/190-191.

¹³⁷ İbn Hibban, *Sahihu İbn Hibban* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1414), II/387; Elmalılı, *Hak Dini*, II/1256.

bu âyetleri okuyup da, bu konularda düşünmeyenlere yazıklar olsun!" ifadesiyle vurgulamak istediği husus, Kur'ân'ın veya kâinatın yüzeysel okunması değil, onun üzerinde düşünerek, manasının anlaşılması çalışarak okunmasıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu âyetlerden etkilenme nedeni ne idi? Hiç şüphesiz manasını anlamak! Bizler bu ve benzeri âyetleri belki binlerce kez okuduk. Hiç birimiz Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu etki derecesine ulaştık mı? Ulaşamadık, çünkü anlamıyoruz, anlama çabası içine girmiyoruz. İşte Kur'ân'dan etkilenmemenin en büyük nedeni, anlamaktır, onun üzerinde düşündürmektir. Nitekim ashab, tefekküre o kadar önem vermişlerdir ki onu, imanın nuru mesabesinde görmüşlerdir.¹³⁸

Tam akıl sahipleri, her ne halde bulunurlarsa bulunsunlar, kalpleri Allah'ı anmaktan başka bir şey ile tatmin olmaz. Allah'ı zikirden gaflet etmezler, gönülleri sürekli Allah tarafından gözetlendikleri inancı ile doludur. Burada zikirden maksat, belirli bir zaman, mekân veya ibadeti kapsamayan mutlak zikirdir. Yani sözlü ve bedensel olarak yapılan ibadet, muamele, itaat ve ahlâkî davranışların tümüdür. Tam akıllılar, evrendeki âyetleri düşünerek farklı ilim ve fenlerin sahibi olurlar. Bunun yanında Allah sanatının inceliklerini ve kudretinin alâmetlerini de görerek her hallerinde Allah sevgisiyle dolu olarak Allah'ı anarlar. Göklerin, yerin akli hayrette bırakan yaratılış hikmetleri hakkında düşünceye girerler, her meselede Hakk'ın emrini anlamak ve gereği üzere amel ederek başarılı olmaya çabalarlar. Bunlar varlıklardaki âyetleri ve onların işleyiş düzenini, Yüce Yaratıcı'nın yaratma sanatına bağladıktan sonra ilâhî saltanatı müşahade ederek oradan ahirete doğru ilme ve hikmete ait sonuçları anlarlar. Bu nitelikteki âyetlerde tabiat ve astronomi ilimlerinin araştırılmasına da büyük bir teşvik vardır. Bütün gökler ve yer Allah'ın mülkü olduğu için, bu evren kitabından okunabilen her olay, her düzen, Hak Teâlâ'nın sanat ve tasarrufunun şekillerini okumaktır. Onu okuyanlar ve gereğince hareket edenler, herhalde Hakk'ın nimetinden istifade etmiş olurlar. Evreni ve evrendeki varlıkları hakkıyla tefekkür edenler, ilâhî sanatın eşsiz güzelliklerini, göklerin ve yerin sırlarını ve ilâhî hikmetleri düşünürler. Ve düşünürken "*Ey Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın...*" diyerek bu inanç, bu rûh halı, bu neşe ve ümit ile hareket ederler.¹³⁹ Kur'ân, bu çeşit âyetleriyle açık kâinat

¹³⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, II/185.

¹³⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, II/1256-1262.

kitabından, Allah'a bağlı mü'min insan için bir "marifet" kitabı meydana getirmektedir. Bu bakış, tefekkürü ibadet konumuna yükseltir ve onu Allah'ı anmanın bir parçası kabul eder. Yani Allah'ın yarattıklarını düşünmek, açık evren kitabını incelemek, samimi bir ibadet ve içtenlikli bir zikirdir.

Allah'ın, varlık âlemindeki âyetlerini değişik şekillerde açıklamasına ve bunlar üzerindeki tasarrufuna örnek olmak üzere şu âyete bakalım: *"Yeryüzünü yayıp genişleten ve onun üzerine yerinden oynatılmaz dağlar yerleştirip vadilerinden nehirler akıtan ve orada her tür bitkiden iki cins yaratan ve gündüzü geceyle örtüp bürüyen O'dur. Doğrusu, bütün bunlarda, düşünen insanlar için mutlaka (çıkarılacak) dersler vardır!"*¹⁴⁰. Kur'ân'ın akılları ve kalpleri yönelttiği gerçeklere, bu âyette belirtildiği şekilde kim dikkat etmektedir? Uçsuz bucaksız evrenin ufuklarında dehşet verici bunca kanıt, inkârcıların kalplerini uyarmaya, akıllarını başlarına getirmeye, bunların ötesinde Yüce Allah'ın planını ve gücünü görmeyi sağlamaya fazlasıyla yeter. Fakat inkârcıların sergiledikleri şaşkıncı tutumlar karşısında söylenecek söz şudur: Bunların akletme yetenekleri kilitli, kalpleri bağlıdır. Bu kanıtları düşünecek, algılayacak durumda değildirler.

Allah, bütün canlı varlıklar arasından yalnız insana yaratıcı akıl/zekâ vermiş ve böylece, kendisini çevreleyen ve içinde bulunduğu tabiatı bilinçli şekilde kullanma yeteneği ile donatmıştır: *"O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendi katından bir lütuf olarak sizin hizmetinize vermiştir. Hiç kuşkusuz bunda, düşünen bir toplum için nice ibretler, nice deliller vardır"*.¹⁴¹ Bütün bunlarda düşünen, aklıyla ve kalbiyle bu güç ve enerjileri yönlendiren, onları idare eden sanatkâr elin uyarıcı dokunuşlarını izleyen kimseler için âyetler, çıkarılacak dersler vardır. Demek ki Kur'ân, hem kendinde yazılı bulunan ve hem de evrenin her tarafına serpiştirilmiş olan âyetleri iyice düşünüp anlamamızı, onlardan ibret almamızı emretmektedir. Çünkü bu her iki âyet grubu iyice anlaşıldığında, insanın kalbî, ruhî ve fikrî hayatı en kâmil manada tanzim edilmiş olur. O, merhamet, şefkat, adalet, dürüstlük ve samimiyetle muameleyi emreden bir kitaptır. Bu yüzden Kur'ân'ı anlayarak okuyan insan, ilim sahibi olur, kalbi yumuşar, Allah'ı tanır, O'na saygı ve sevgiyle bağlanır. Sonunda o insan, İslâm'ı uygulama kabiliyeti kazanır. Unutmayalım ki Allah'ın ne istediğini

¹⁴⁰ er-Ra'd 13/3.

¹⁴¹ el-Câsiye 45/13.

anlayarak okunacak bir tek âyet, anlamadan okunacak hatimlerden daha hayırlıdır. Fakat üzümlere ifade etmek gerekir ki takriben hicri üçüncü asırdan başlayıp günümüze kadar gelen anlayış, Kur'ân ruhuna aykırı olarak gelişti ve onu anlamadan okumak en büyük ibadet ve en iyi dindarlık sayıldı.

Sonuç

Bütün bu âyet, hadis ve örnek olaylardan çıkarılması gereken sonuç şudur: Yıllardır Kur'ân'ı ölümlerimize, hastalarımıza okuduk; bir tek kendimize gereği gibi okuyamadık. Hâlbuki Kur'ân ölümleri değil dirileri uyarmak için; kalbi, zihni ve hayatı yeniden düzenlemek, gönül dünyamızı ve yaşantımızı onunla inşa ve ihya etmek için gönderilmiştir.

Kur'ân sürekli okunmak, anlamak ve uygulamak üzere, her zaman baş vuracağımız, yanımızdan ayırmayacağımız bir hayat ve saadet programıdır. Her Müslüman, mutlaka her gün az ya da çok Kur'ân'dan bir miktar anlayarak okumayı ve anladıklarını yaşantısına yansıtmayı ibadet telakki etmelidir. Arapça bilmiyorsa meal ve tefsirlerden okumaya çalışmalıdır.

Kur'ân eğitim ve öğretimi, Rabbimizin ayetlerde ifade ettiği şekilde yeniden ele alınmalıdır. Buna göre ilk etapta salt yüzüne okuma ve kısmi ezber yaptırmakla birlikte, öncelikli ve ağırlıklı olarak Kur'ân'ın hüküm, hikmet, ibret, örnek, kıssa ve tüm emir - yasaklarını içselleştirecek, davranışa dönüştürecek bir kişilik oluşturmaya gayret göstermeliyiz.

Kur'an öğrencilerini, çok küçük yaşlardan itibaren onun ahlaki ilkeleriyle donatmak, örnek ve güvenilir şahsiyetler yetiştirmek, hem İslam'ın ve hem de Müslümanların izzet ve şerefini korumak, hiç şüphesiz Rabbimizin emridir. Bu anlamda müftülere, Kur'an Kursu öğreticilerine, imam ve vaizlere, imam hatip meslek dersleri ve ilahiyat hocalarına, anne ve babalara çok büyük görevler düşmektedir.

Burada unutulmaması gereken hususlardan biri de kâinat ayetleri üzerinde yoğunlaşarak bunlarla ilgili ilimlere de Müslümanları teşvik etmemiz gerekmektedir.

Kaynakça

Abdullah Sirâcüddin. *Tilâvetü'l-Kur'âni'l-Mecîd*. Dımaşk: Daru'l-Felah, ts.

- Ahmed b. Hanbel. *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. Kahire: Müessesetu Kurtuba, ts.
- Bağdâdî, Hatib. *İktidâu'l-ilmi el-'amel*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1404.
- Beyhakî, Ebû Bekr. *es-Sünenü'l-kübra*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.
- Bilgiz, Musa. "Kur'ân'da Amellerin Değer Yönünden Mukayesesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20, (2003), 129-158.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *Sahihu'l-Buhârî*. Beyrut: Daru İbn Kesir, 1422.
- Cevdet Sait. *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları*. çev. İlhan Kutluer. İstanbul: İnsan Yay., 1994.
- Cevziyye, Şemsuddin İbn Kayyim. *Zâdü'l-me'âd*. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1994.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn*. Kahire: Daru ve Mektebetü'l-Hilal: ts.
- İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf. *Camiu beyani'l-'ilm*. Riyad-Cidde: Daru İbn Cevzi, 1994.
- İbn Hibban, Muhammed. *Sahihu İbn Hibban*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1414.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Riyad: Daru Tayyibe, 1420.
- İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. M. Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Daru Sadır, 1410.
- İlhami Günay, "Fâtîha, Fîl-Nâs Arası Sûrelerin Değerlerinin Günümüze Taşınması Merkezinde Bir Tefsir Denemesi", *Usûl: İslam Araştırmaları*, 2012, sayı: 17, s. 7-38
- İsfehanî, Rağîb. *el-Müfredât fî ğaribi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412.

- Karaman, Hayrettin. "Ramazan Ayı İçerisinde Kur'an İle İrtibatımızı Sağlamlaştırmak". HayrettinKaraman.net. 11 Eylül 2016. <http://www.hayrettinkaraman.net/makale/ramazan/1437-01.htm>. (Erişim 3 Nisan 2017).
- Kettânî, Abdu'l-Hayy. *et-Teratibu'l-idariyye*. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Cami' li ahkâmî'l-Kur'ân*. Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384.
- el-Maturidi, Ebu Mansur. *Te'vilatu Ehli's-Sunne*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426.
- Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî*, Mısır: Şirketu Mektebe, 1953.
- Mevdûdî, Ebu'l- Ala. *Tefhim'ul-Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yay., 1995.
- Muhammed İkbâl. *Cavidname*. çev. Annemarie Schimmel. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*. Beyrut: Daru İhyai't-Turas, 1423.
- Münzirî, Zekiyyuddin. *et-Terğib ve't-terhib*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417.
- Müslim b. Haccac. *Sahihu Müslim*. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, ts.
- Nedvî, Ebu'l Hasen Ali. *Kur'ân'dan Nasıl Yararlanılır?* Ankara: Şule Yay., 1995.
- Özcan, Ruhi. *Vahiy Kültürü*. İstanbul: Ravza Yay., 1992.
- Özdenören, Rasim. "Kutsal bakımsız inek", *Yeni Şafak*. 2 Ağustos 2001. <https://www.yenisafak.com/arsiv/2001/agustos/02/rozenoren.html>. (Erişim 3 Nisan 2016).
- Özek, Ali. "Kur'ân'ın Eşsizliği". *İslâm Medeniyeti Dergisi* 5. (Aralık 1967), 25.
- Said Havva. *el-Esas fi's-sünne*. Kahire: Daru's-Selâm, 1414.
- Seyyid Kutub. *Fî zilali'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru's-Şuruk, 1412.

Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Camiu'l-beyan an te'vili ayi'l-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Maarif, 1119.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.

Yılmaz, Hasan. *Anlam ve Yorum Bağlamında Kur'an'ın Anlaşılması*. Ankara: Gece Akademi Yay., 2019.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşaf an hakaiki şavâmidî't-tenzîl ve 'uyuni'l-ekâvîl fî vucuhi't-te'vîl*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Arabî, 1407.

Zuhaylî, Vehbe. *Usûlü'l-fıkhı'l-İslâmî*. Beyrut: Daru'l-Fikri'l-İslâmî, 1987.